

”Det var en vild känsla att inte höra hemma någonstans”

Synvinklar på vuxna återvandrarbarns återvandring

från Sverige till Finland

Katja Kiviniemi-Collins

Pro gradu-avhandling

i nordisk filologi

Humanistiska fakulteten

Uleåborgs universitet

Augusti 2020

INNEHÅLL

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER OCH TABELLER	4
1 INLEDNING	5
1.1 Uppsatsens syfte och forskningsfrågor	6
1.2 Informanterna och materialet	6
2 METOD	9
2.1 Att forska erfarenheter – hermeneutisk-fenomenologisk forskningsgren	9
2.2 Minnesforskning	11
2.3 Materialinsamling med intervju	12
2.4 IPA – tolkande fenomenologiskt analysätt.....	13
2.5 Studiens pålitlighet	17
2.6 Forskningsetik.....	18
3 DEN STORA FLYTTVÅGEN FRÅN FINLAND TILL SVERIGE	19
3.1 Definiering av begrepp	19
3.2 Orsaker till migration efter andra världskriget.....	21
4 DAGENS SVERIGEFINLÄNDARE	23
5 ÅTERVANDRING TILL FINLAND UR BARNNS SYNVINKEL	27
5.1 Tredje kulturens barn	28
5.2 Återvandrarelevens anpassning.....	30
5.3 Återvandring som livsförändring.....	32
5.4 Återvandrararnas identitet.....	34

6 ANALYS OCH RESULTAT	37
6.1 Presentation av informanterna	39
6.2 Återvandring som erfarenhet bland informanterna	41
6.2.1 Tankar om återvandringen i förväg	41
6.2.2 Längtan tillbaka till Sverige	42
6.2.3 Sociala kontakter	44
6.2.4 Skolan	45
6.2.5 Tankar och känslor efter återvandringen	48
6.3 Betydelse för återvandringen	51
6.3.1 Hurdant hade ett fortsatt liv i Sverige varit?	51
6.3.2 Positiva följder av återvandringen	52
6.4 Tiden i Sverige ur retrospektiv synvinkel	54
6.4.1 Språkkunskaper	55
6.4.2 Uppskattning av tiden i Sverige	57
6.4.3 Rotlöshet och utanförskap	58
6.4.4 Personligheten har utformats	60
7 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	62
7.1 En sträcka av erfarenheter	64
7.2 Skäl till annorlunda erfarenheter	65
7.3 Stöd till återvandrare och andra barn som flyttar till Finland	68
7.4 Slutord	69
KÄLLOR	71
BILAGOR	75

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER OCH TABELLER

Figur 1. Migration mellan Sverige och Finland 1945–2014. (Bearbetad enligt Migrationsinstitutet 2019)	21
Tabell 1. Sammandrag av informanterna.	7
Tabell 2. Tematabell av ”Lasses” intervju, del av forskningsfråga 1.....	15
Tabell 3. Temamatrix om forskningsfråga 2: Betydelse för återvandringen.	38

1 INLEDNING

Hur känns det att flytta från sitt barndomsland till ett nytt land, som är föräldrarnas fosterland? Till ett land där man har varit under sommarloven, vars språk är mer eller mindre bekant och som är grannland till barndomslandet? Det har jag erfarenheter av själv, och jag vill ta reda på andras erfarenheter av flyttningen. Ofta tänker man att det inte kan vara svårt att återvändra till ett land där man bott tidigare eller var ens föräldrar har bott. Landet är ju bekant åtminstone från semestrarna. Dessutom är situationen i Norden enligt en allmän åsikt den att det inte finns stora kulturskillnader mellan länderna där. Trots detta påstår jag att återvandringen från Sverige till Finland kan vara en omskakande erfarenhet. Jag motiverar mitt argument med att bilden på före detta hemlandet eller det som har varit föräldrarnas hemland kan vara förgylld. Detta gör att förväntningarna på livet efter återvandringen kan vara högre än vad verkligheten visar sig att vara. Återvandrarbarn kan hamna i situationen att de i Sverige har varit i en minoritet på grund av den finska bördan, och i Finland får de möta fördomar eftersom de kommer från Sverige. Skolsystemet i Finland är annorlunda än i Sverige och kräver anpassning. Samtidigt saknar de vännerna i Sverige och försöker att anpassa sig till en annorlunda hemort. I min studie granskar jag situationen på 1980-talet sedd från nutiden. Då var skillnaderna i skolsystemet enligt Juha-Pekka Vikmans undersökning stora. Svenska skolan var ledigare, och satsade mer på sociala kunskaper än finska skolan som var mer lärarledd och akademisk. (Vikman 1987: 23–25)

Vilka konsekvenser kan det finnas i att flytta från ett land till ett annat under sin barndom? Är följderna enbart en börda för flyttaren? Jag har den erfarenheten att flyttningen också kan föra med sig mycket nytta. Jag har själv haft fördelar av mina år i Sverige, min kännedom om den svenska kulturen samt tvåspråkigheten i mina studier och i arbetslivet. Min världsbild är vid och jag har inte lätt fördomar mot utlänningar. Ofta märker man fördelarna med de svåra erfarenheterna man haft först i efterhand. Jag intresserar mig därför för vilken betydelse vuxna människor ger för invandringen som de har genomgått som barn. Ämnet är intressant nu när det har flyttat mycket invandrare från olika kulturer till Finland inom de senaste åren. Hurdan erfarenhet får de av mottagningen till Finland? Vad kan vi lära oss av sverigefinländska återvandrarbarn och deras erfarenheter av att flytta till Finland? Kanske kan jag ge några svar i den senaste frågan i min studie. Jag hoppas att den här studien hittas av

återvandrare som flyttat till Finland som barn och bearbetar sina erfarenheter. Jag hoppas att de kan få givande lässtunder och kunna känna igen sig i mina informanternas berättelser.

1.1 Uppsatsens syfte och forskningsfrågor

Denna studie är en pro gradu-avhandling i nordisk filologi. I nordisk filologi studerar man svenska och andra nordiska språk, nordisk kultur och litteratur. Min pro gradu-avhandling behandlar sverigefinländska återvandrare. De har erfarenheter av både sverigefinländsk, svensk och finsk kultur. Kulturer och deras skillnader påverkar erfarenheten av invandring, och därför kan nordisk filologi ses som en bra referensram för min studie. Min studie är dock tvärkulturell och tangerar också psykologi, historia och minnesforskning. I denna studie har jag som syfte att ta reda på vuxna återvandrarbarns erfarenheter av att flytta från Sverige till Finland. Med vuxna återvandrarbarn menar jag återvandrare som varit barn då återvandringen skedde men är nu vuxna. Jag intervjuar dem nu när de har flera årtiondens perspektiv på flyttningen. Som forskningsfrågor har jag:

- 1) Hur har informanterna upplevt återvandringen från Sverige till Finland?
- 2) Vilken betydelse har återvandringen för informanterna nu när det har gått tid efter flyttningen?
- 3) Vilken betydelse har tiden i Sverige för informanterna?

I de två sista frågorna har jag som hjälpfrågor: vilken nytta eller skada har de haft av flyttningen respektive tiden i Sverige?

1.2 Informanterna och materialet

Jag har fem vuxna informanter i min studie. De är nu i 43–50-årsåldern. En av dem är född i Sverige, de andra är födda i Finland och har flyttat från Finland till Sverige som barn. Mina informanter har varit i grundskoleåldern då de har återvandrat till Finland. De har alla återvandrat till Finland på 1980-talet då återvandringen från Sverige till Finland var som störst. Jag hittade informanterna bland mina bekanta och deras bekanta och frågade via e-

post om de var villiga att delta i studien. Jag begränsade antalet informanter till fem eftersom ett större antal intervjuer skulle ha varit för stort att behandla i en pro gradu-avhandling. I tabell 1 nedan syns informanternas täcknamn, flyttålder till Sverige, flyttålder från Sverige till Finland och ålder vid intervjun. Jag använder täcknamn på informanterna för att skydda deras identitet. Av samma skäl avslöjar jag inte var de har bott i Sverige och vart de flyttat i Finland. Jag kommer i mina tolkningar i kapitlen 6 och 7 skriva på allmän nivå om hur stora orter de bott på eftersom jag tycker det kan ha påverkan på deras erfarenheter.

Tabell 1. Sammandrag av informanterna.

Täcknamn	Flyttålder till Sverige	Flyttålder till Finland	Ålder nu
Heli	6 år	10,5 år	47 år
Jouni	6 månader	11 år	50 år
Kimmo	10 år	15 år	50 år
Lasse	Född i Sverige	13 år	43 år
Maria	5 år	10 år	46 år

Jag intervjuade varje informant enskilt en gång mellan maj och augusti 2019. Intervjuerna skedde på ställen där vi kunde vara i lugn och ro. Intervjuerna tog från 25 till 60 minuter. Jag spelade in dem och efter det transkriberade jag dem ordagrant. Jag förkortade dock några få ställen i intervjuerna som jag inte ansåg ha betydelse för min studie. Jag bad informanterna att underteckna ett formulär för forskningstillstånd (bilaga 1). Intervjumaterialet sparar jag i mitt hem – ljudfilerna på min dators hårddiskiva och transkriberingarna även i pappersform. Materialet ses inte som sådant av någon annan än mig, och det sparas endast tills jag inte använder den mer i forskning.

Som teman i min intervju hade jag tiden före flyttningen till Finland, själva återvandringen, tiden efter flyttningen och nuläget. Jag bad informanterna att berätta om sina tankar, känslor, förväntningar och iakttagelser under de olika skedena av flyttningen. I intervjusituationen ställde jag öppna frågor, och försökte få mina informanter att med egna ord berätta om sina erfarenheter. I bilaga 2 finns intervjutemana och hjälpfrågorna. Som sagt har jag själv varit i en liknande situation som informanterna, och är medveten om att mina egna åsikter påverkar förförståelsen som jag har. Virpi Tökkäri påpekar att då forskaren personligen har upplevt något liknande som sina informanter måste hen vara speciellt medveten om att i

analysen koncentrera sig på andras erfarenheter och inte bygga analysen utgående från sina egna erfarenheter (Tökkäri 2018: 70–71).

I kapitel 2 berättar jag om metodiska val som jag gjort för denna studie. I kapitel 3 skriver jag om migrationen från Finland till Sverige efter andra världskriget och definierar viktiga begrepp som jag använder senare i avhandlingen. Detta gör jag så att läsaren förstår vilka historiska skäl som ligger bakom flyttrörelsen från Finland till Sverige samt tendensen att återvända tillbaka till Finland speciellt på 1980-talet. I kapitel 4 berättar jag om dagens sverigefinländare eftersom det har kommit ny forskning av temat inom de senaste 10 åren. Kapitel 5 berättar om återvandring från Sverige till Finland mest ur barns synvinkel på grund av att mina informanter har varit barn och unga då de har återvandrat till Finland. Mina källor är relativt gamla, en del från 1980-talet men jag har i den här avhandlingen nytta av dem eftersom de har skrivits just på det årtiondet då mina informanter har återvandrat. I kapitel 6 genomför jag analysen av mitt material och speglar den med teorin som jag läst, och i kapitel 7 diskuterar jag resultaten och sammanfattar avhandlingen.

2 METOD

I min studie är jag intresserad av personer som har flyttat från Sverige till Finland som barn eller unga med sina finländska föräldrar. Jag har valt att göra en kvalitativ forskning eftersom mina forskningsfrågor handlar om hur vissa personer har upplevt återvandringen och hurdana erfarenheter de har av den. Jag gör en fallstudie med endast fem informanter. Meningen är inte att kunna generalisera resultaten, utan resultaten jag får kan ha en annorlunda betydelse. Jag vill få fram rösten av återvandrare som flyttat som barn eller unga. Nu är de vuxna och jag vill ta reda på hurdan upplevelse migrationen har varit för dem.

Min studie är kvalitativ eftersom jag skildrar mer hurdana tankar mina informanter har utan att försöka generalisera dem eller behandla materialet statistiskt. Jag valde att närma mig mitt forskningsproblem med hjälp av hermeneutisk fenomenologi eftersom denna forskningsgren är intresserad av människans erfarenheter. I avsnitt 2.1 berättar jag mer om hermeneutisk fenomenologi. I avsnitt 2.2 skriver jag om minnesforskning eftersom jag valt en retrospektiv synvinkel för min studie. Det betyder att informanterna berättar om något som skett i det förflutna. I avsnitt 2.3 diskuterar jag intervjun och dess svagheter och styrkor som datainsamlingsmetod. Sedan berättar jag om analysprocessen i avsnitt 2.4. I de sista två avsnitten av detta kapitel begrundar jag min studies pålitlighet och forskningsetik.

2.1 Att forska erfarenheter – hermeneutisk-fenomenologisk forskningsgren

I denna studie forskar jag återvandrarens erfarenheter av återvandring. Hur kan jag då nå kunskap av erfarenheter? Enligt Timo Laine forskar man erfarenheter i fenomenologi. Med erfarenhet menar han mycket brett människans relation till sin egen verklighet, världen som hon lever i. Människan kan inte ses separat av denna relation mellan hen själv och hens livsvärld. Till exempel är jag mamma eftersom jag har ett barn. Relationen mellan mig och mitt barn gör mig till en mamma i moderskapets olika dimensioner. Människans relation till världen baserar sig på erfarenheter. I fenomenologin säger man också att människans relation till världen är *intentionell*, riktad mot något. Det betyder att allting betyder något för oss.

(Laine 2001: 26f.) Juha Perttula beskriver intentionalitet på det sättet att människans kognitiva verksamhet väljer sitt mål, människan känner upplevelser. Fenomenologin ser erfarenheten som en relation. Erfarenheten innehåller både det uppfattande subjektet och hans kognitiva verksamhet samt objektet som denna verksamhet riktar sig mot. Erfarenheten är just denna relation som kombinerar subjektet och objektet till en helhet. Perttula fattar sig kort att erfarenhet är det vad livssituationen betyder för människan. (Perttula 2009: 116f., 149)

Med hermeneutik menar man allmänt teori om att förstå och att tolka. I fenomenologisk forskning kommer det en hermeneutisk dimension genom behovet att tolka. (Laine 2001: 29) Virpi Tökkäri jämför i sin artikel de fenomenologiska, hermeneutisk-fenomenologiska och narrativa sätten att forska erfarenheter. Tökkäri skriver att fenomenologi och hermeneutik är filosofiska grenar som inte kan definieras på ett enhetligt sätt. I stället bjuder de på många till varandra motsatta synvinklar till att granska erfarenheter som tillämpas på olika sätt i empirisk forskning. (Tökkäri 2018: 65) Av de sätt att analysera och forska erfarenheter som Tökkäri beskriver, valde jag att i min studie använda det hermeneutisk-fenomenologiska sättet. Jag grundar mitt val på det att erfarenheten i den här riktningen definieras till något som inte bara visar sig för medvetandet utan också kräver tolkning. Därför påverkar forskarens tidigare erfarenheter och förmodanden i hans arbete – medvetet eller inte. Dessa bör man inte försöka frigöra sig ifrån utan bli medveten om dem och utnyttja dem i forskning. Ett sätt att analysera forskningsmaterial i det hermeneutisk-fenomenologiska sättet är IPA (*interpretative phenomenological analysis*) med andra ord tolkande fenomenologisk analys. Det här är ett av de mest kända sätten som använder tolkning i fenomenologisk empirisk forskning. (Tökkäri 2018: 65, 67)

Enligt Jonathan A. Smith och Mike Osborn (2015) är IPA en approach att detaljerat forska personlig mening och levd erfarenhet. Huvudsakliga intresset för en IPA-studie är vilket innehåll vissa erfarenheter eller händelser har för informanterna i studien. IPA används mycket i kvalitativ psykologi och andra liknande vetenskapsgrenar. I IPA anser man att forskning är en dynamisk process där forskaren har en aktiv roll. Man använder en dubbel-hermeneutisk tolkningsprocess: Informanterna försöker förstå sin värld och sina erfarenheter och forskaren försöker förstå informanten som försöker förstå sin värld och sina erfarenheter. Informanterna skildrar så naturligt som möjligt sina erfarenheter och sin förståelse

förknippad med dessa. (Laine 2001: 30; Smith & Osborn 2015: 25f.) I IPA kombinerar forskaren empatisk fenomenologi med ifrågasättande fenomenologi. Hen försöker förstå hurdant något är ur informantens synvinkel. Samtidigt kan forskaren ställa informantens text eller intervjumaterial kritiska frågor så som följande: Vad försöker informanten nå här? Har jag en känsla av något som informanten själv inte är så medveten om? Med att kombinera dessa sätt får man enligt IPA-forskare en rikare analys som leder till att förstå informanternas helhet bättre. (Smith & Osborn 2015: 25f.)

Den andra mest kända fenomenologiska approachen i psykologi är Giorgis deskriptiva fenomenologi. Det finns mycket gemensamt med den och IPA men ändå två stora skillnader. IPA stödjer sig på Heideggers yppande av hermeneutiska fenomenologin medan Giorgis metodologi är öppet beskrivande och försöker nå en mer ren Husserlisk fenomenologi. Därtill är IPA mer intresserad av individers erfarenheter medan Giorgis approach har gruppens erfarenheter under granskning. (Smith & Osborn 2015: 27) Om IPA som analysmetod berättar jag mer om i avsnitt 2.4.

2.2 Minnesforskning

I min studie ser mina informanter tillbaka i tiden och ger betydelser för något som skett i det förflutna. Pirjo Korkiakangas skriver i sin artikel att det att minnas lever i tiden. I en intervju kan man kryssa mellan nutiden och det förflutna, och på det sättet skapa nya insikter och tolkningar. (Korkiakangas 2005: 138) Korkiakangas påpekar också att allt som skett mellan den tidpunkten *som* man minns och tidpunkten *då* man minns påverkar det vilken betydelse man ger för det förflutna. Det att minnas är oskiljaktigt en del av det mänskliga livet. Det är ett sätt att förstå det förflutna, nutiden och framtiden. Allt som har hänt under livet påverkar det hur vi ser på barndomen. (Korkiakangas u.å.) Också Taina Ukkonen påpekar att människans minne inte lagrar händelser oföränderliga. Att minnas är enligt henne en ständigt pågående bearbetning och tolkning av det förflutna. Därför påverkar många saker människans minnen: senare händelser, andras erfarenheter och många slags litterära material samt samhälleligt accepterade tolkningar av det förflutna. (Ukkonen 2002)

I minnesforskning är man enligt Juhani Tähtinen och Paula Vitie intresserad av hur informanter tolkar den förflutna tiden, på vilket sätt de minns den, hurdana saker de tycker är värda att minnas och hurdana betydelser de ger för dessa minnen. Det är inte viktigt om människan minns händelserna ”rätt” eller ”fel” eller om detaljerna är i korrekta tidpunkter. (Tähtinen & Vitie 2015: 19) Det viktiga är vilken betydelse händelserna har haft för informanterna själva. Outi Fingeroos och Riina Haanpää har presenterat en uppdelning av olika slags minnesforskning. Denna uppdelning delar minnesforskning i förklarande, förstående och kritisk forskningsorientering. I den förstående forskningsorienteringen förstås forskningsresultaten som en rekonstruktion av det förflutna som innehåller åtminstone lite tolkning och subjektivitet. (Fingeroos & Haanpää 2006: 36–40) Min studie stödjer sig på det förstående sättet att se på minnen.

Timo Latomaa förklarar i sin artikel hur logiken i erfarenhetshistorisk biografiforskning fungerar. Informanten har en levnadshistoria som är det som hen har erfarit. På nästa nivå är den biografi som informanten minns. Informantens försvarsmekanismer påverkar det hen minns. På sista nivån finns den berättade biografien. Informanten skapar den berättade biografien och väljer vad hen berättar till intervjuaren. (Latomaa 2014: 134) I min studie är jag intresserad av den berättade biografien men försöker också rekonstruera den biografi som informanten minns men inte berättar om.

2.3 Materialinsamling med intervju

Jag funderade först på att be informanterna att skriva essäer om sina erfarenheter. Jag övergav essän som metod eftersom människor ofta lider av tidsbrist och att skriva kräver tid. Dessutom kan man inte lätt ställa preciserande frågor om de färdiga essäernas innehåll. Jag bestämde mig att samla in materialet med intervjumetod. Min intervjutyp är halvstrukturerad intervju som kallas temaintervju. Sirkka Hirsjärvi och Helena Hurme beskriver att temaintervjun innehåller schemat för intervjun och vissa teman forskaren vill behandla. Däremot behövs inte detaljerade frågelistor. Teman är samma för alla informanter men frågornas form och ordning kan variera. (Hirsjärvi & Hurme 2000: 48)

Maria Vasenkari har skrivit om intervjun i antropologisk forskning som en kunskapsskapande situation. Hon poängter att intervjuerna inte är ett sätt att ”hämta” kunskap utan ett sätt att tillsammans ”skapa” kunskap. (Vasenari 1995: 48) Mina informanter visste att jag också har erfarenhet av att vara återvandrare. Jag tror att det var en fördel i intervjudiskussionen eftersom informanterna troligen fick känslan att jag förstod deras erfarenheter. Vi förde en dialog och skapade ny kunskap tillsammans. Också Tähtinen och Vitie (2015: 35) påpekar att intervjusituationen bör ses som en normal interaktionssituation i stället för informantens monolog.

Vilka fördelar och nackdelar finns det med intervjun som forskningsmetod? Hirsjärvi och Hurme har specificerat synpunkter varför använda intervjun som forskningsmetod och även vilka problem det finns med metoden. Som fördel kan man se att människan ska ses som subjekt i forskningssituationen. Hon ska ges möjlighet att fritt ta fram saker som berör henne själv. I forskning är människan den aktiva parten som konstruerar betydelser. I intervjun kan informanten förklara sina svar, samt fördjupa den information hen ger. Det finns vissa problem i metoden. Intervjuaren borde vara erfaren för att kunna vara flexibel i intervjusituationen. Både att intervjua och att transkribera intervjuerna är tidskrävande. Det finns många felkällor i intervjun som metod. Till exempel kan informanten ge socialt önskvärda svar på frågorna. (Hirsjärvi & Hurme 2000: 35) Tökkäri påpekar att erfarenheter inte syns i informanternas tal som sådana eftersom människor ofta inte kan eller kanske heller inte vill uttrycka sina erfarenheter så som de upplevt dem. Till exempel uttrycker och berättar en informant i en intervju inte bara om sina minnen och erfarenheter utan också väljer – medvetet eller inte – vad hen berättar om sina erfarenheter. (Tökkäri 2018: 68)

2.4 IPA – tolkande fenomenologiskt analyssätt

I detta avsnitt berättar jag om hur jag analyserade mitt intervjumaterial med IPA, ett tolkande fenomenologiskt analyssätt. Enligt Tökkäri kan forskaren med detta sätt använda sina förhandsuppfattningar till hjälp och som spegel när hen forskar andra människors erfarenheter. Trots att forskarens egna föruppfattningar är öppet med i analysen, är målet ändå att bygga en tolkning av informanternas erfarenheter, inte forskarens. I IPA delas

analysen i sex skeden: (1) att lära känna materialet och kommentera det preliminärt, (2) tematisering, (3) att söka efter samband mellan teman, (4) att bilda tematabeller, (5) att bilda en gemensam tematabell och (6) att skriva. Skedena 1–4 utförs enskilt för varje informant. I skedena 5–6 hanteras materialet som helhet. (Tökkäri 2018: 75)

Som råmaterial hade jag de fem transkriberade intervjuerna, sammanlagt ca 44 sidor text. Efter transkriberingen bearbetade jag varje enskild intervju på det sättet att jag omskrev informanternas tal till berättande form. Jag grupperade svaren under temana som jag hade i intervjun. Frågorna hänger med i berättelsen som nu skapades, men mina mellankommentarer rensade jag bort. Alla intervjuer gjordes på finska även om några informanter även skulle ha kunnat svara på svenska. I min studie citerar jag informanterna på svenska och då är översättningarna mina egna. Detta gör jag för att en svenskspråkig läsare ska kunna förstå citatens innehåll. Citaten finns på finska i bilaga 4 så att informanternas egna ord kommer fram utan att göra läsandet tungt i själva studien. På det här sättet får jag fram återvandrarnas egen röst.

När jag hade bearbetat materialet till en berättande form läste jag igenom intervjuerna noggrant. Jag tog intervjuerna i närmare granskning en i taget och gjorde IPA-analysens skeden 1–4 först med en intervju, sedan med de andra. När jag läste en intervju, gjorde jag samtidigt kommentarer i PDF-dokumentets vänstra marginal. Kommentarer kunde vara en resumé om något som kändes viktigt i intervjuens innehåll, något som förundrade mig i informantens ordval eller sättet att tala, någon preliminär tolkning om vad som kunde finnas bakom orden. Allt detta är alltså IPA-metodens första steg. (Se: Smith & Osborn 2015: 40) IPA-metodens andra steg är att tematisera intervjun. Detta betyder att förändra de ursprungliga kommentarerna till koncisa fraser. De är ofta abstraktare: meningen med detta skede är att hitta uttryck som är på en tillräckligt hög nivå för att hitta teoretiska samband inom och mellan olika fall. Samtidigt ska uttrycken grunda sig på det som faktiskt sagts i intervjun. (Smith & Osborn 2015: 41) Jag tematiserade intervjun med att tillägga kommentarer i intervjudokumentets högra marginal. Jag använde tre olika färger eftersom jag har tre olika forskningsfrågor. Teman som förknippade sig med en fråga hade alltid samma färg. Sedan klippte och klistrade jag temana till skilda Word-dokument så att en intervjus teman som knippade sig med en forskningsfråga var alltid i ett dokument. I tredje skedet i IPA söker man efter samband i temana och grupperar liknande teman. I fjärde skedet

ger man grupperna olika rubriker. Jag sökte också citat som ankrar temana i materialet. Under en rubrik kan samma tema uppträda flera gånger om det uppträder flera gånger i materialet. Detta visar att temat har mer vikt i intervjun. Efter att jag gått igenom alla skeden 1–4 har jag alltså 3 tabeller om varje informants intervju, d.v.s. 15 tabeller allt som allt. Nedan finns som exempel en del av en tematabell som gjorts av informanten Lasses intervju gällande första forskningsfrågan.

Tabell 2. Tematabell av "Lasses" intervju, del av forskningsfråga 1.

Lasse. IPA-analys, skede 4.

Fråga 1. Hur har informanten upplevt återvandringen från Sverige till Finland?

1. Flyttningen som något negativt

- Ville inte flytta.
Kysyttiin meiltäkin, että miltä se tuntuis. Vastasin, että ei varmasti muuteta.
- Flyttningen blev en överraskning fast föräldrarna frågat om barnens tankar om den.
Mutta yllätyksenä tuli sitten se muuttaminen.
- Invandring till en helt främmande ort.
Se oli niinku muutto täysin tuntemattomaan
- Känsla av återvandringens slutlighet.
Mä muistan sen, että kun lähettiin autolla, ja vilkutin takaikkunasta, ja kaikki kaverit oli siellä pihalla. Tiesin että se oli nyt lopullista sitten.

2. Svårt att minnas flyttningen

- Inga minnen om att packa
- Många luckor i minnet
- Stora luckor i minnet.
- Minns inte själva flyttningen.
Se on jännä homma, millä tavalla se ihmisen mieli toimii, että mulla ei ole minkäänlaisia muistikuvia siitä, että me ollaan pakattu, tai sitten että olisin tänne saapunut. En muista yhtään.

3. Fick kompisar

- Fick kompisar snabbt via en hobby.
Aika pian sain itse asiassa kavereita. Mä menin pelaamaan jalkapalloa, niin siellä harrastuksen myötä sitten. Aloitin samana kesänä, kun muutimme.

I skede 5 följde jag inte noggrant IPA-metoden utan tog hjälp av Jari Eskolas (2001: 147f.) råd. Jag gjorde en tabell för varje forskningsfråga där alla uppkomna teman fanns. Tabellen är en matris som markerar hur givande svar var och en av informanterna gett gällande varje tema. I matrisen markerar ++ *mycket givande eller starkt uttryckt tema*, + *temat nämnt* och – *temat inte nämnt*. (se: Eskola 2001: 147) I sista kolumnen poängterade jag temana så att varje + ger en poäng. Tabellerna finns som bilaga 3. Jag avstod från att göra en sådan gemensam tematabell som Smith och Osborn (2015: 47) föreslår eftersom jag hade gjort en mer grundlig tematabell av varje individs svar på de olika forskningsfrågorna. Dessutom kunde jag med Eskolas sätt att göra en temamatrix lätt se vilket av temana uppkom mest i materialet och fatta beslut över var jag börjar skrivningsskedet i analysen.

Sista skedet i IPA-metoden är själva skrivandet. Eskola föreslår att forskaren börjar skrivningsskedet med materialets mest givande teman istället för att övergå från intervju till intervju. När man tar ett tema i behandling tittar man först i temamatrixen det mest givande svaret och ser vad man får ut av det. Sen påfyller man bilden som man fått med det näst intressanta svaret o.s.v. tills man har gått igenom hela materialet. Man använder ett slags snöbollsteknik: man gör först den hårda kärnan och trillar sedan mer massa av andra intervjuer. Eskola påpekar att det i kvalitativ forskning är vanligt att lyfta fram de intressantaste delarna i materialet i stället för att skildra hela materialet jämligt. I resultaten bringar man också kopplingar till teori och tidigare forskningar. (Eskola 2001: 147–150.) Smith och Osborn påpekar att analyskedet fortsätter när man skriver resultatdelen. Den dynamiska skriv- och tankeprocessen är här spiralformad. Under skrivandet kan analysens struktur ändras mycket på grund av det. När man skriver kan man förstå mer om materialet och analysen kommer på en ny nivå. (Smith & Osborn 2015: 49) Även Hirsjärvi och Hurme (2000: 195) betonar att skrivandet inte handlar så mycket om att lägga tankar på papper utan istället om att skapa tankar med att skriva.

2.5 Studiens pålitlighet

I intervjuerna var stilen samtalande. Jag som intervjuare kommenterade ibland det som informanterna sagt, om jag hade liknande erfarenheter. Jag strävade med detta efter vad som Vasenkari (1995: 48) menar är att skapa i intervjusituationen ny information tillsammans med informanten. Jag ville också vara empatisk eftersom informanterna också berättade om erfarenheter med känslomässigt innehåll för mig. Jag funderar dock på var gränsen går mellan att kommentera och att leda svaren som informanterna ger. Jag anser att jag har varit på den säkra sidan eftersom jag har kommenterat svaren efteråt istället för att berätta om mina egna erfarenheter i samband med själva frågan. I en informants intervju glömde jag att sätta på diktafonen i början. När jag märkte detta refererade jag och informanten innehållet i intervjun dittills med diktafonen på och fortsatte sedan som vanligt. Därför har jag inte i mitt material allt som informanten Kimmo sagt med hans egna ord, men innehållet i hans intervju kom med i studien.

Översättning av intervjuerna för med sig en dubbel tolkning. Jag har läst intervjuerna först på finska vilket är mitt modersmål och informanternas modersmål. Jag har gjort mina första tolkningar av materialet i mina tankar på finska. Sedan har jag skrivit mina kommentarer i materialet på svenska. Själva texten i min studie har jag skrivit på svenska och citaten som jag hämtat ur materialet har jag översatt till svenska och använt sådana ord och uttryck som jag har tolkat att informanterna har menat. Här finns en felkälla. Om jag, trots att jag översatt citaten tänkande på helheten i intervjuens innehåll, inte lyckats att översätta korrekt får läsaren en fel bild av vad informanterna sagt. Därför har jag bifogat de ursprungliga citaten på finska i bilagorna (bilaga 4) så att de läsare som kan både finska och svenska kan höra informanternas röst på deras eget språk. På detta sätt strävar jag efter att säkrare få fram det som informanterna egentligen menade.

I forskning av erfarenheter finns många kriterier för pålitlighet som är viktiga enligt Juha Virtanen (2011). En av dem är att forskningsprocessen ska vara logisk. Samt bör forskaren kunna motivera sina forskningsval i forskningsprocessens alla skeden. Forskaren är sin studies subjekt. I forskningsrapporten bör synas hur forskaren har reflekterat och analyserat ämnet i forskningens olika skeden. (Virtanen 2011: 203–206) Jag har strävat efter att

motivera mina forskningsval i metodkapitlet och att systematiskt beskriva min studies gång. På detta sätt har jag försökt göra min studies process genomskinlig för läsaren.

2.6 Forskningsetik

När man forskar människor är det viktigt att ta hänsyn till etiska frågor. Enligt Forskningsetiska delegationens år 2019 publicerade principer är informanterna alltid frivilligt med i forskningen, och informanternas samtycke att delta i forskningen ska dokumenteras. De får avbryta deltagandet i undersökningen när som helst om de vill. De har rätt att veta hur forskningsmaterialet bevaras. Informanterna har rätt att få en förståelig bild av forskningens mål. (Forskningsetiska delegationen 2019: 29f.) Jag har bett informanterna att ge tillstånd att delta i min studie genom att underteckna en tillståndsblankett (bilaga 1).

Intervjumaterialet som jag samlat in bevaras på min egen dators hårddiskiva tills jag själv inte längre behöver det i forskningssyfte. Jag har upphovsrätt till materialet och håller det hemligt eftersom delar av det kan innehålla känslig information om informanterna. Efter att jag inte längre behöver materialet förstör jag det. Jag har lov av informanterna att jag får använda materialet i en doktorsavhandling om jag gör en sådan i något skede.

Ukkonen påpekar att forskaren ska fundera på om det är rätt att rota i informanternas innersta saker och sen publicera det offentligt med informanternas egna namn (Ukkonen 2002). Enligt Forskningsetiska delegationen (2019: 33f.) ska täcknamn användas om informanterna om de så vill, men enligt min åsikt ska också andra identifierande uppgifter som hemort suddas ut. Ukkonen sätter också värde på att forskaren är försiktig i sina tolkningar. Det att täcknamn används ger hen inte rätt att fritt hantera tal som producerats i intervjuer. Enligt Ukkonens uppfattning behöver forskarens tolkning inte vara den enda rätta, inte heller objektiv utan framförallt möjlig och trovärdig. Hon understryker också att minnesmaterial ska användas och publiceras så skickligt att ingen informant känner sig felförstådd eller sårad. (Ukkonen 2002)

3 DEN STORA FLYTTVÅGEN FRÅN FINLAND TILL SVERIGE

Enligt Sanna Vilkmán har en halv miljon finländare flyttat till Sverige efter andra världskriget. Även idag är sverigefinländarna Nordens största minoritet. (Vilkmán 2019) Enligt Kai Latvalehto bor det 720 000 personer med finsk bakgrund i Sverige (Latvalehto 2019: 144). Enligt Erkki Vuonokari utgör de 7,2 % av Sveriges befolkning. Personer med finsk bakgrund omfattar både första, andra och tredje generationen som alla bor i Sverige. Första generationen är de som är födda i Finland men som numera bor i Sverige, och andra generationen är de människor av vilkas föräldrar åtminstone en är född i Finland. Den tredje generationen utgörs av dem som har åtminstone en far- eller morförälder som är född i Finland. (Vuonokari 2017) I detta kapitel definierar jag begrepp som är centrala i denna studie. För att förstå återvandringen är det också viktigt att förstå den stora flyttvågen från Sverige till Finland som skedde speciellt på 1960- och 1970-talen. Därför skildrar jag i avsnitt 3.2 orsaker som ledde till flyttvågen.

3.1 Definiering av begrepp

Personer i Sverige med finländsk bakgrund kallas ofta *sverigefinnar*. Enligt *Svensk ordbok* utgiven av Svenska Akademien (SO) betyder sverigefinne finskspråkig finländare som är bosatt i Sverige (SO 2009 s.v. *sverigefinne*). Man bör dock komma ihåg att alla finländare i Sverige inte talar finska. En del av dem är ursprungligen finlandssvenskar som har svenska som modersmål, och en del är andra och tredje generationens invandrare som möjligtvis inte har lärt sig finska alls. Begreppet *sverigefinländare* är mer omfattande även om den inte finns i SO. *Nationalencyklopedins ordbok* (NE 1996) definierar att sverigefinländare är finländare som är bosatta i Sverige (NE 1996 s.v. *sverigefinländare*). Detta begrepp gör alltså inte skillnad mellan olika modersmål som sverigefinländare talar så som ordet *finländare* inte heller gör. Därför använder jag begreppet sverigefinländare i den här studien.

Det är nödvändigt att också definiera begreppen *migration*, *emigration* och *immigration*. Av dessa är migration ett överbegrepp och emigration och immigration ett underbegrepp. Enligt SO betyder *migration*, m.a.o. invandring, spontan flyttning i större skala av folkgrupper

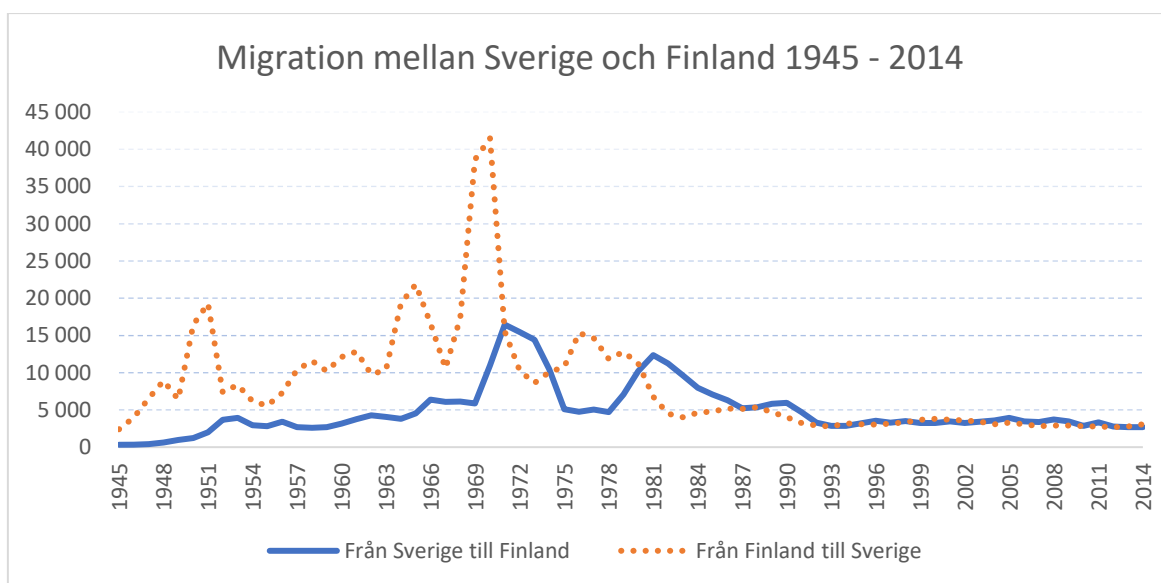
inom ett land eller mellan länder (SO 2009 s.v. *migration*). *Emigration* är det att emigrera, dvs. lämna sitt land för att bosätta sig i ett annat (SO 2009 s.v. *emigrera*) och *immigration* är motsvarande det att immigrera, dvs. flytta in (i annat land än hemlandet) för att bosätta sig (SO 2009 s.v. *immigrera*). Migration betyder alltså flyttning i större skala så som när stora folkgrupper flyttade från Finland till Nordamerika i början av 1900-talet eller från Finland till Sverige på 1960- och 1970-talen. Emigration och immigration för sin del betyder flyttning av enskilda personer eller familjer.

I denna studie använder jag avledningen *emigrant* om en person som har flyttat från Finland till Sverige. *Nationalencyklopedins ordbok* (NE 1996) förklarar att *utvandra* betyder att lämna hemlandet för att bosätta sig i annat land. Som synonym till *utvandra* är *emigrera* och motsättning *immigrera* och *invandra*. (NE 1996 s.v. *utvandra*) I denna studie är begreppet återvandring centralt. Enligt SO betyder *återvandra* att återvända till hemlandet och bosätta sig där efter längre vistelse i annat land (som emigrant) (SO 2009 s.v. *återvandra*). Därmed betyder *återvandrare* en person som återvandrat. Migrationsforskaren Jouni Korkiasaari (2000) skriver att man i Finland har godkänt en definition för återvandrare, att de är invandrare med finskt påbrå oberoende av medborgarskap. Begreppet innehåller också generationer som är födda utomlands. (Korkiasaari 2000: 473)

I forskningarna används enligt Erkki Virta också begreppet *återflyttade ungdomar* om ungdomar som återvandrat (Virta 1989). Korkiasaari skriver i sina forskningarna om återflyttare och återflyttarelever (Korkiasaari 1986). Jag anser dock att *flytta* som verb är för milt när man talar om invandring. Flytta låter mer konkret och kan ske mellan två bostäder på samma ort medan invandring och återvandring kan vara en mer skakande upplevelse. Därför använder jag termerna återvandra och återvandrare då jag talar om flyttning mellan två länder. Begreppet återvandrare är inte problemlöst i min studie. Jag har personer som informanter vilkas föräldrar är återvandrare. Av mina informanter har två bött praktiskt taget hela sitt liv i Sverige före familjens återvandring till Finland, och därför kan de egentligen inte kallas återvandrare. Dessutom kan man ställa frågan när man slutar att vara återvandrare. Efter ett visst antal år i Finland? I litteratur har jag inte hittat svar på denna fråga. Återvandrare är det närmaste begreppet jag kan tänka mig att använda om mina informanter. Därför använder jag begreppet vuxet återvandrarbarn om alla mina informanter.

3.2 Orsaker till migration efter andra världskriget

Korkiasaari skriver att antalet sverigefinländare i Sverige är stort. Vad är skälet till det? Efter andra världskriget började flyttvågen från Finland till Sverige växa. På 1940- och 1950-talen sökte de flesta som flyttade efter bättre levnadsförhållanden. I Finland var förhållandena efter kriget bistra. På 1960-talet började de stora åldersgrupperna som var födda i Finland efter kriget komma i arbetsåldern. Det var ont om jobb i Finland, och inkomstnivån var låg. I Sverige hade däremot industrin utvecklats snabbt och det var brist på arbetare. Inkomstnivån och levnadsförhållandena var bättre i Sverige jämfört med Finland. Till Sverige flyttade man framför allt ”efter pengar” för att vara gästarbetare i den växande industrin. Unga människors äventyrs- och experimentlust var också ett skäl till flyttning. (Korkiasaari 2001: 3–6) Erika Allardt berättar att några formella hinder för flyttningen inte fanns eftersom man år 1954 hade kommit överens om en gemensam nordisk arbetsmarknad och passfrihet mellan de nordiska länderna. Detta betyder att man inte kräver arbetstillstånd för nordiska medborgare i andra nordiska länder. (Allardt 1996: 31)



Figur 1. Migration mellan Sverige och Finland 1945–2014 (Bearbetad enligt Migrationsinstitutet 2019).

Som det syns i figur 1 var migrationen från Finland till Sverige livligast åren 1969 och 1970. År 1969 flyttade nästan 39 000 finländare till Sverige och antalet år 1970 var drygt 41 000. Under 1970-talets första år minskade flyttningen från Finland till Sverige tvärt och flyttningen riktade sig mer från Sverige till Finland. På 1970-talets andra hälft höjde sig

flyttningen från Finland till Sverige igen för att sen sjunka i början av 1980-talet. Hela 1980-talet var återvandringens tid. Från och med 1990-talet har migrationen mellan Sverige och Finland varit relativt låg. (Migrationsinstitutet 2019)

Det att Sverige och Finland har liknande samhällen (kultur, arbetsliv, administrativa institutioner), samt ett nära geografiskt läge har underlättat migrationen. I undersökningar av emigration och immigration brukar man analysera s.k. ”pull and push”-faktorer, med andra ord inflyttningslandets dragningskraft och utflyttningslandets bortstötande kraft. (Allardt 1996: 31) Också i flyttningen från Finland till Sverige har det funnits bortstötande krafter och dragningskrafter. Bortstötande krafter på 1960-talet var omständigheter i Finland så som näringslivets stora konjunkturväxlingar, arbetslöshet, låg inkomstnivå och brister i socialskyddet. Den inrikes- och utrikespolitiska situationen var också ostabil. Unga åldersgrupper förväntade sig bättre levnadsförhållanden. Dessutom var det ont om bostäder i industricentrumerna. Dragningskrafter i Sverige under samma tidsperiod var bland andra en snabb industriell utveckling och därmed arbetarbrist. I Sverige rekryterade man mycket arbetskraft just inom industrin. Det var hög lön- och levnadsnivå i Sverige jämfört med Finland, och den ekonomiska och politiska situationen var stabil. Inte minst var de finländare som hade flyttat tidigare en attraktionsfaktor: de berättade om förhållandena i Sverige, och fick vänner och släktingar att flytta. (Korkiasaari 2001: 5–6)

Stephen Castels och Mark J. Miller samt Krister Björklund berättar att den stora flyttvågen från Sverige till Finland inte var ett enstaka fenomen. Från andra periferier i Europa kom från och med 1940-talet stora mängder arbetskraft till länder med stark ekonomisk tillväxt. Under de tre decennierna efter andra världskriget tog Schweiz, England, Tyskland och Frankrike emot miljoner utländska arbetare. Man antog att arbetarna inte skulle stanna i sitt nya land, utan att de skulle flytta tillbaka till sitt hemland då ekonomin inte behövde dem längre. Det visade sig dock att många av dessa arbetare stannade i år och årtionden och tog med sig sina familjer. (Castles & Miller 1993: 65ff.; Björklund 2012: 16–18) Även de flesta finländarna som flyttade till Sverige tänkte först stanna bara ett tag för att tjäna pengar och efter det flytta tillbaka till Finland. Så gjorde många men de flesta stannade i Sverige. (Korkiasaari 2001: 5)

4 DAGENS SVERIGEFINLÄNDARE

Människor har flyttat fram och tillbaka mellan Sverige och Finland genom alla tider. Trots detta är det just den stora flyttvågen på 1960- och 1970-talen som utgör grundstenen för det som idag kallas sverigefinskhet. (Latvalehto 2019: 144) Sverigefinländarna har fått en fast ställning som en av Sveriges fem nationella minoriteter år 2009. Samtidigt blev finskan erkänt som nationellt minoritetsspråk. I Sveriges lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt. I praktiken betyder det att sverigefinländare kan använda finskan med myndigheter i vissa förvaltningsområden, och med vissa förutsättningar även utanför dem. (Sveriges lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk) Sverigefinländare har alltså getts en officiell ställning i Sverige.

Björklund skriver i sin forskning om 2000-talets sverigefinländare att befolkningen i Sverige med finsk bakgrund är mycket heterogen. Den viktigaste gemensamma faktorn är finska rötter, och på grund av det kan man tala om sverigefinländare (ruotsinsuomalaiset) trots att många inte känner sig bekväma med begreppet. Björklund delar sverigefinländare i tre grupper: de som har kommit med den stora flyttvågen, i Sverige uppvuxna avkomlingar till invandrarna och nya flyttare. (Björklund 2012: 80) I detta kapitel berättar jag om den andra gruppen, avkomlingarna till invandrarna, samt om hur de som kommit med stora flyttvågen har det idag.

Maria Levä har i sin pro gradu-avhandling analyserat enkäter insamlade av Migrationsinstitutet (N=1797). Hon gjorde en grupperingsanalys för att se hurdana identitetstyper man kan hitta bland sverigefinländare i början av 2000-talet. (Levä 2008: 89) Björklund som ansvarar för forskningen, som Leväs studie är en delstudie av, påpekar att materialets enkätsvar mest är av äldre invandrare, den s.k. första generationen som själv har invandrat, och således representerar materialet inte yngre sverigefinländare (Björklund 2012: 47–49). Av det insamlade materialet kunde Levä identifiera tre typer av personer. De assimilerade (ca en fjärdedel av svararna) består av människor som bland annat inte saknar

Finland, inte är angelägna om finskans situation och inte lever ”ett finskt liv” i Sverige. De tillbakalängande (ca en fjärdedel av svararna) lever ett finskt liv i Sverige, längtar till Finland och för dem är finskans öde och användning viktiga. Den sista och största gruppen är de som integrerats i Sverige (ca hälften av svararna). De lever finskt liv i Sverige, ser finskhet och finska som väsentliga, men längtar inte tillbaka. De integrerade har accepterat svenska värderingar. De känner samhörighet med andra sverigefinländare och värderar sin gamla kultur högt samtidigt som de är integrerade till majoritetsbefolkningen. (Levä 2008: 89–92) Levä förklarar inte vad hon menar med ”ett finskt liv”.

Hur är det med yngre sverigefinländare? På 1970- och 1980-talet var de flesta sverigefinländarna arbetarklass, numera kan man tala om bakgrund i arbetarklass (Latvalehto 2019: 145). Även Sajjaleena Rantanen har i sin forskning kommit fram till att sverigefinländarna har uppnått en jämställd position med svenskarna och frigjort sig från arbetarklasstatusen även om många sverigefinländare fortfarande anser sig höra till arbetarklassen (Rantanen 2019: 32). Marja Ågren har gjort en forskning om andra generationens sverigefinländare bosatta i Göteborg. Hon har intervjuat 16 personer om deras tankar om sin kulturidentitet, nationalitet, samhörighet och ursprung. Hon skriver i en artikel om sina informanternas tankar. Hon frågade en informant om hon känner sig mer svensk eller finsk. Informanten svarade utan att tvivla att hon inte tänker på det sättet utan att ”människan är en människa, inte mer eller mindre”. En annan informant säger att han inte har behov att identifiera sig som varken sig svensk eller finsk. Han ”är en härlig blandning”, som han säger, ”och har aldrig lidit av det.” Ågren diskuterar också i sin artikel hurdan påverkan bakgrunden i arbetarklassen har för hennes informanter. Några av dem har en längre utbildning efter gymnasiet medan många arbetar på fabrik. Ågren har märkt i sitt material ett tankesätt att ”hamna till Volvo”. En del av informanterna tänker inte mycket på saken och är nöjda med att ha arbete. Andra däremot berättar om arbetet att det är något som de ”bara hamnade i”. (Ågren 2007: 486–492, 500f.)

Latvalehto har gjort en doktorsavhandling om dagens sverigefinländare. Syftet i Latvalehtos forskning var att artikulera och definiera dagens sverigefinska kulturidentitet både på makro- och mikronivå. Med mikronivå menar han subjektiva livsberättelser, och med makronivån inverkan av politiska, historiska, pedagogiska och psykologiska faktorer. Latvalehto var speciellt intresserad av sådana frågor som hur dagens sverigefinländare har byggt upp sin kulturidentitet, och vad som är kärnan i identiteten. Han frågar också när i livet och hur den

sverigefinska bakgrunden har aktiverats hos andragenerationens sverigefinländare. Han påstår att sverigefinskhet är relativt osynligt jämfört till exempel med finskhet, svenskhet eller finlandssvenskhet. Informanterna i hans forskning har valt att simma mot strömmen – de har forskat och bearbetat sin kulturbakgrund. (Latvalehto 2018: 10–11)

Latvalehto hävdar i sina forskningsresultat att begreppet sverigefinne inte har blivit etablerat eller uppdaterat inom samhället. Informanterna, som är födda på 1960-, 1970- och 1980-talen, har ofta haft en rätt ”finsk” uppväxt: modersmålet har möjligen varit finska och bakgrunden är inom arbetsklassen och förörterna. De har kanske också gått i finska klasser. Levande kontakter till Finland har bevarats med hjälp av föräldrarna ända till vuxenåldern. Detta gör att skillnaden mellan vardagens och studie- respektive arbetslivets Sverige är så pass stor att informanterna har behov av att bearbeta skillnaden när de bygger upp sin identitet. (Latvalehto 2018: 376) Enligt Björklund är de från Finland flyttade sverigefinländarnas barn och barnbarn en mycket heterogen grupp. För en del av dem har de finska rötterna ingen betydelse längre, medan en del upplever finskheten starkt. Resten av dem känner sig, beroende av situationen, antingen svenska, finländare eller sverigefinländare. (Björklund 2012: 81)

När känner man sig då mer (sverige)finsk? Enligt Latvalehto byggs identiteten ofta upp som en process. Livsskeden som sparkat igång processen är ofta personliga kriser, tidiga dödsfall eller traumatiska händelser men också positiva vändningar i livet, som att bli förälder. Latvalehto skriver som slutsats att det finns mycket nytta i att få en positiv, betydelsefull och uppskattad identitet. Individen får då starkare fotfäste i tillvaron, och det skapar också ett modernt, mångkulturellt samhälle. (Latvalehto 2018: 376) Latvalehto, som är musiker själv, har också granskat i en artikel hur musiken kan vara en uppbyggare av identitet hos sverigefinländare. Han beskriver i sin artikel hur betydelsefull musiken har varit i identitetsprocessen hos sverigefinländare och hur denna betydelse och identitetsprocesserna har förändrats sedan 1970- och 1980-talen. Bland andra generationens sverigefinländare har musiken varit mycket starkt närvarande. Enligt Latvalehto kan man till och med tala om en generationsupplevelse, där man har bearbetat sin bakgrund. Musiken har kunnat bli det tredje hemlandet. (Latvalehto 2019: 145, 156)

Lotta Weckström har forskat hur sverigefinländska unga upplever finskheten i Sverige. Hon intervjuade 29 informanter vilka vid intervjutidpunkten var 23–42 år gamla. En del av dem talade finska, andra inte. Weckström hittade ett par teman som finskheten byggde sig runt. Ett av temana var det finska språket. För många av informanterna var finskan barndomshemmets språk och känslornas språk. Finskan var också ett sätt att hålla kontakterna varma med släktingar i Finland. Många av informanterna sade dock att finskhet inte är språk utan känsla av finskhet. Weckström lyfter också fram att finska språket inte alltid har ”kommit gratis” till informanterna. Någon av dem berättar att hon har fått arbeta mycket för att upprätthålla sitt finska språk som är i minoritetsställning i Sverige. Ett annat tema som kom upp i intervjuerna var känslan av att vara annorlunda. Det betydde inte automatiskt något negativt utan det att vara annorlunda kunde också vara ”ett bra tillägg”. Enligt Weckström är finskheten i Sverige något mycket annorlunda för dagens unga vuxna sverigefinländare än för deras föräldrageneration. Finskheten visar sig som varierande och mycket vardagligt för unga vuxna sverigefinländare. (Weckström 2011a: 99–101; Weckström 2011b: 13, 148–150) Saijaleena Rantanen (refererad av Vilkmán 2019) berättar stödande på sin studie att den nya generationen sverigefinländare är stolt över sina rötter och tar gärna dem fram. (Vilkmán 2019)

5 ÅTERVANDRING TILL FINLAND UR BARNES SYNVINKEL

I detta kapitel berättar jag om återvandring först generellt och sen om återvandrarbarn. Jag anser att från Sverige till Finland återvandrade barn kan tänkas tillhöra tredje kulturens barn. Jag förklarar termen tredje kulturens barn i avsnitt 5.1. I avsnitt 5.2 berättar jag om återvandrarelevens anpassning, i avsnitt 5.3 om återvandring som livsförändring för barn och i avsnitt 5.4 om återvandrararnas identitet. I de tre sista avsnitten använder jag källor även från 1980-talet eftersom det var då återvandringen var livligast, och då forskades återvandrararna mest.

Som jag skrev i kapitel 3 har alla som flyttade till Sverige inte stannat där utan en del har återvänt till Finland. Korkiasaari skriver att det finns två tidsperioder i Finlands historia då återvandringen har varit större än utvandringen. Den första av dem var 1971–1974, och den andra var från 1981 nästan till årtiondens slut. Under åren 1980–1998 flyttade över 100 000 finländska medborgare från Sverige till Finland. Grundande på statistik kan man uppskatta att av alla finländare som flyttat till Sverige efter år 1945 har ungefär hälften återvandrat till Finland. (Korkiasaari 2000: 473f.)

I avsnitt 3.2 berättade jag om orsakerna till invandring från Finland till Sverige. Sven Lundkvist skriver att motiven till återvandring till Finland har varit bekymmer för barnens skolgång, hemlängtan till Finland och vantrivsel i Sverige. Av dem som återvandrade i början av 1980-talet var andelen familjer stor. Den tidens återvandrare var också högt utbildade. (Lundkvist 1996: 459) Många föräldrar började enligt Korkiasaari sannolikt begrunda flyttning tillbaka till Finland senast i det skedet då barnen började närma sig skolåldern eller när de skulle gå över till högstadiet eller svenskspråkig undervisning. Föräldrarna ville att barnen skulle växa upp och gå i skolan i Finland. I dessa fall kunde barnens situation kanske dock bara ge återvandringen en stöt. Föräldrarnas hemlängtan och vantrivsel var ofta minst lika viktiga skäl till flyttningen. På 1980-talet diskuterades invandrararnas skolfråga häftigt i det svenska samhället. Samtidigt blev den ekonomiska situationen bättre i Finland och sämre i Sverige, vilket minskade de ekonomiska skälen som hinder till återvandringen. (Korkiasaari 1986: 8; 2000: 477)

5.1 Tredje kulturens barn

David C. Pollock och Ruth E. Van Reken har forskat något som kallas *tredje kulturens barn*, *third culture kids* (TCK), det vill säga barn som har levt i två eller flera olika kulturer. Namnet på begreppet tredje kulturens barn kommer ursprungligen från att föräldrarnas kultur är den första kulturen och kulturen i värdlandet den andra kulturen. Tredje kulturens barn bildar en livsstil som är en mellankultur eller ”kultur mellan kulturer” som kallas tredje kulturen. Forskarna har märkt att dessa barn – eller personer som nuförtiden är vuxna – har något gemensamt. Ett tredje kulturens barn är en person som har bott en märkvärdig del av sina utvecklingsår utanför föräldrarnas ursprungliga kultur. Tredje kulturens barn bygger relationer till alla kulturer hen varit del av, samtidigt som hen inte fullt har ägarförhållande till någon av dem. Trots att element från de olika kulturerna är assimilerade i erfarenheterna av ett tredje kulturens barn, känner hen samhörighet med andra med liknande bakgrund oberoende på vilka kulturer de andra har erfarenhet av. (Pollock & Van Reken 2001: 19f.) Den här definitionen passar också i sverigefinländarbarn. De bor i Sverige som inte är deras föräldrars ursprungliga kultur. Också sverigefinländarbarn bygger relationer till både svenskhet och finskhet men känner sig inte riktigt som svenska eller finska. Sverigefinländare känner kanske samhörighet sinsemellan i den generationen av invandrare de hör till, men också med andra som bott i olika kulturer. I definitionen av tredje kulturens barn som Pollock och Van Reken presenterat kommer fram att tredje kulturens barn har bott en märkvärdig del av sina utvecklingsår i en annan kultur. Det kan inte definieras hur länge man ska ha bott i en annan kultur för att vara ett tredje kulturens barn eftersom det beror på barnets ålder, personlighet och deltagande i den lokala kulturen hur tiden påverkar barnet. Redan på ett år i en ny kultur kan barnet få karakteriserande drag som igenkänns i tredje kulturens barn. Fast man inte kan säga hur länge man ska bo i en eller flera andra kulturer för att bli tredje kulturens barn, kan man säga *när* det ska ske. Det måste ske under utvecklingsåren från födseln till 18-årsåldern. Det är då barnets identitet, relationer med andra och världsbild huvudsakligen formas. (Pollock & Van Reken 2001: 27)

Ilona Tikka har skrivit en bok om tredje kulturens barn som egentligen är en handbok för familjer, lärare och andra som har med invandrar- och återvandrarbarn att göra. Boken handlar alltså mest om finska barn som bor eller har bott utomlands på grund av föräldrarnas arbete, och om hur man kan förstå dem bättre och göra deras liv lättare. Tikka skriver att

flyttningen tillbaka till hemlandet tänks ofta vara enkel: man kommer till bekanta rutiner och värmer upp gamla vänskaper. Återvandringen innehåller dock egna sociala och psykologiska anpassningsutmaningar, och kan vara en lika tuff erfarenhet som att flytta utomlands. Flyttaren som har levt länge utomlands kan uppleva en kulturchock när hen flyttar tillbaka till hemlandet. Den här chocken kommer ofta som en överraskning. Flyttaren tänker att hen flyttar hem men både flyttaren och hemmet har förändrats. Ett barn upplever återvandringen ofta starkare än vuxna: hen måste anpassa sig till en ny omgivning som inte är lika främmande för hens föräldrar. Barnets förväntningar är ofta höga. Om föräldrarna inte förstår barnets anpassningssvårigheter, kan det vara ännu svårare för barnet att bli hemmastadd. (Tikka 2004: 81) För sverigefinska återvandrarbarn är flyttningen till Finland ofta den första. Sommarlovs-Finland blänker i synen och bilden av föräldrarnas hemland är ofta idealiserad. Tikka skriver att när man längtar till hemlandet då man bor utomlands kommer man ofta ihåg bara hemlandets bästa sidor. Grundande på föräldrarnas berättelser bildar barnen en ideal bild av Finland. Flyttningen till Finland kan orsaka besvikelser, samt känslor av att vara främmande och missförstådd. Barnet kan gå igenom en sorgprocess som måste få tid och rum. (Tikka 2004: 83, 87)

Det finns också ett begrepp *vuxna tredje kulturens barn, adult third culture kids* för de personer som nu är vuxna och har som barn varit tredje kulturens barn (Pollock & Van Reken 2001: 6). Det är i den här gruppen som mina informanter tillhör. Pollock och Van Reken har forskat hur bakgrunden som tredje kulturens barn har påverkat människor. De har kommit fram till att vuxna tredje kulturens barn har många nyttor men också svårigheter på grund av sin bakgrund. Till exempel kan de ha som nytta en vidgad världsbild men samtidigt vara förbryllade i lojalitet till exempel gällande politik, patriotism eller värden. Vilket land känns som fosterland? Vilken nationalsång känns mest egen? (Pollock & Van Reken 2001: 79–81) Vem ska en sverigefinländare heja på i ishockey? Pollock och Van Reken skriver att ett tredje kulturens barn med förbryllad lojalitet kan verka opatriotiskt eller arrogant bland andra medlemmar i samma medborgarskap. Svårare frågor än patriotism eller politik är dock värden. Vad som är rätt i en kultur kan vara fel i en annan. Vad är då rätt? Vem definierar det som är rätt eller fel? Hur kan ett tredje kulturens barn välja från allt runtom sig vilka blir hens värden och vilka inte? (Pollock & Van Reken 2001: 81–83) Mellan finska och svenska kulturen finns inte stora skillnader gällande värden eftersom de båda är nordiska kulturer och har gemensam historia. Mer olikheter finns det till exempel mellan afrikanska och

nordiska kulturer. Dock finns det olikheter mellan finska och svenska seden som kan göra att den finska kulturen känns främmande för en återvandrare.

Ett mycket typiskt drag på tredje kulturens barn är en djup känsla av rotlöshet. Många av dem har lärt sig att känna skräck för vissa frågor som ”Varifrån kommer du?” eller ”Var är ditt hem?” När ett vuxet tredje kulturens barn möter frågan ”Varifrån kommer du?” tänker hen: ”Menar man min nationalitet eller födelseort? Eller menar man var jag lever nu eller var mina föräldrar lever nu? Menar man kanske var jag har vuxit upp? Är frågaren verkligen intresserad eller bara artig med frågan?” Om hen är intresserad på riktigt kan hen få en intressant historia att höra men ett kort svar blir det dock inte. Frågan ”Var är ditt hem?” låter som det skulle betyda samma som ”Varifrån kommer du?” men det gör den inte. I vissa fall har tredje kulturens barn en stark känsla av att vara hemma i värdlandet. Andra känner sig däremot hemma i föräldrarnas ursprungliga kultur trots att de har bott borta därifrån en stor del av livet. Frågan om hemmet är den svåraste frågan av alla för många tredje kulturens barn. Ett hem definieras oftast som ett emotionellt ställe – en plats dit man verkligen tillhör. Många tredje kulturens barn kan aldrig mer ”gå hem” av olika skäl. På frågan ”Var är ditt hem?” svarade en av Pollocks och Van Rekens informanter: ”Överallt och ingenstans.” Hon hade inget annat sätt att svara på. Vid sidan om en kronisk rotlöshet kan det finnas en känsla av rastlöshet. Det kan komma fram som ett behov av att flytta eller byta riktning i livet ofta. Det finns dock ett motsatt reaktionssätt till en mycket rörlig bakgrund. Efter att ha flyttat så många gånger kan ett tredje kulturens barn ha ett starkt behov att finna sin plats och stanna på ett ställe. (Pollock & Van Reken 2001: 121–128)

5.2 Återvandrarelevers anpassning

Korkiasaari (1986) forskade på 1980-talet återvandrarelevers anpassning till Finland. Han skrev också om återvandringen som barnets problemsituation. Han såg återvandringen som ett livsskede som orsakar många samtidiga livsförändringar för barnet. Hur barnet klarar av dem beror på livsförändringarnas antal och kvalitet men också på barnets personliga egenskaper och färdigheter samt det stöd som familjen och omgivningen kan ge barnet. Av forskningsfrågorna som Korkiasaari hade intresserar följande mig mest: Hur anpassade

återvandrarelevorna sig till skolan jämfört med elever som bott i Finland? Korkiasaari delade anpassningen till subjektiv och normativ anpassning. Subjektiv anpassning definierade han som elevens trivsel i skolan, självbild och nationell identitet. Med skoltrivsel menade han hur eleven upplever sig själv som skolelev, hur gärna hen går i skolan, hur svår hen upplever att skolgången är och hurdana hen ser sitt uppförande och sina kompisrelationer i skolan. Med normativ anpassning menade Korkiasaari att individen fyller de krav som samhället ger. Den normativa anpassningen begrundas ur andras synvinkel än individens egen. I Korkiasaaris undersökning utvärderade föräldrar och lärare elevens språkkunskaper, skolframgång och svårigheter i skolgången samt elevens trivsel i den nya skolan och omgivningen. Eleverna själva intervjuades, testades, och de fyllde i en enkät och skrev en uppsats. (Korkiasaari 1986: 68, 71, 73, 80–82)

Korkiasaari fick som resultat i sin undersökning att 60 % av återvandrarelevorna hellre skulle gått i skola i Finland än i Sverige om de hade fått välja. De motiverade sina svar bland annat med att inläringen var effektivare i finska skolor, och att det var bättre arbetsro i klasserna. Många hade även språket som motivering. De som svarade att de hellre skulle gå i skola i Sverige motiverade sitt svar med att skolan var lättare i Sverige. De tyckte också att den sociala atmosfären samt arbetssättet och -miljön var bättre där. När Korkiasaari jämförde återvandrarelever med jämförelsegruppen såg det ut att återvandrarelever tyckte att skolgången var svårare. De förhöll sig också lite mer samvetsgrant till skolgången. Återvandrade högstadiel elever såg också ut att ha bättre kamratförhållanden jämfört med jämförelsegruppen. Korkiasaari samlade resultaten och bildade s.k. anpassningsmodeller av dem. Anpassningsmodellerna var delade i fyra grupper av vilka den största innehöll 40 % av återvandrarelevorna. I den gruppen hade eleverna anpassat sig bättre än andra i alla avseenden: De klarade sig bra och trivdes i skolan och deras jaguppfattning var tydligt positivare än i medelsnitt. De trivdes bra i Finland och kände sig oftast mer som finländare än svenskar. Å andra sidan hade de positiva minnen och erfarenheter av Sverige och svenskar. Många tyckte också att deras kamratförhållande och hobbyer hade förändrat sig på ett positivt sätt. De andra grupperna var kombinationer av en positiv eller negativ jaguppfattning, skoltrivsel, skolframgång och nationell identitet. Sammanlagt kunde man se i beskrivningarna av de olika grupperna att 39 % av återvandrarelevorna inte trivdes bra i Finland och en del av dem skulle ha velat flytta tillbaka till Sverige. (Korkiasaari 1986: 122, 128, 163–165, 195)

Anu Warinowski har forskat familjers flyttning utomlands och återvandring som orsakats av föräldrars globala arbete. Hon var intresserad av barnens kulturella övergångssituationer. Hon använde begreppet *expatriatfamiljers barn* som jag anser att kan användas parallellt med begreppet tredje kulturens barn. Hennes forskningsmaterial bestod av enkäter samlade in från föräldrar och intervjuer av barn. Syftet med forskningen var att skildra barns anpassning till övergångssituationer som flyttningen utomlands och återvandringen orsakar och hitta möjliga förklaringsmodeller. Det andra syftet var att förstå hur barns erfarenheter byggs upp i övergångssituationerna nämnda tidigare. I materialet som samlats in från föräldrarna ser det ut att barnen har anpassat sig mycket bra i både flyttningen och återvandringen. Trots det syntes det att återvandringen hade varit mer krävande än flyttningen utomlands. I intervjumaterialet av barnen syntes också annorlunda känslor än de positiva uppfattningarna som föräldrarna skildrade. I många barns erfarenheter syntes bland annat längtan som känsla. Saknaden var dock inte den enda känslan i känslornas skala som barnen hade känt. Återvandringen innehöll också positiva känslor. Det hade väckt ambivalenta känslor att märka att vara med vissa människor sluter bort det att vara tillsammans med andra viktiga människor. (Warinowski 2012: 4, 272–278)

5.3 Återvandring som livsförändring

Lauri Vuorenkoski gjorde en forskning om återvandrarbarns och -ungdomars mentala hälsa. Han följde år 1985 och 1986 flyttade återvandrarbarn under tio år. Bland andra forskningsresultat fick han reda på att återvandrarbarn inte hade färre vänner än deras kontrollgrupp direkt efter återvandringen eller sex år senare. Trots det kände återvandrarbarnen sig mer ensamma än kontrollgruppen. Det såg i studien ut som att återvandrarbarnen hade det svårare att ingå i djupare relationer med jämnåriga. Vuorenkoski märkte också att återvandrarbarnen led av depression oftare än kontrollgruppen både strax efter återvandringen och sex år senare. Vuorenkoski anser att det hjälper i barns anpassning om de behärskar bra både finska och svenska språket samt har bra kontakter till de bägge kulturerna. Andra skyddande element för dem är bra kontakter med både finska och svenska jämnåriga barn då de bodde i Sverige, positivt upplevda skolsemestrar, bra skolprestation samt kontakter till Sverige efter återvandringen. (Vuorenkoski 2000: 59, 63–65)

Vikman forskade föräldrars återvandring som livsförändring för barn i skolåldern. Han intervjuade 96 barn som hade flyttat med sina föräldrar från Sverige till Finland i skolåldern. Vikman lät också barnens föräldrar samt de äldre barnen fylla i ett frågeformulär. Hälften av barnen var födda i Sverige och 27 % av dem hade flyttat dit som 0–2-åringar, medan 16 % av dem flyttat som 3–6-åringar och 7 % flyttat i 7–16-årsåldern. Drygt tre fjärdedelar av barnen hade levt praktiskt taget hela sitt liv i Sverige före återvandringen. Barnen var födda åren 1966–1977, och två tredjedelar av dem intervjuades 4–20 månader efter återvandringen och en knapp tredjedel 2–3 år efter återvandringen och ett halvt dussin mer än tre år efter återvandringen. Vikman påpekar att materialets barn inte kan kallas återvandrare. De flyttade inte tillbaka till sitt hem- och fosterland så som föräldrarna, utan till ett nytt land som de dock kände på grund av semesterresor. (Vikman 1987: 60) Virta påpekar att detta dilemma har påverkat återvandrararnas barn i allmänhet: de kallades för invandrare efter sina föräldrar under tiden i Sverige fast de var födda i landet, och återvandrare i Finland, fast de egentligen invandrade för första gången (Virta 1989: 5).

Som forskningsfråga hade Vikman bland annat följande fråga: Hurdana och hur starka behärskningsreaktioner förorsakar återvandringen till Finland a) före flyttningen och b) efter flyttningen? Vikman analyserade svaren i materialet kvantitativt, och även jämförde de från Sverige flyttade barnen med barn som flyttat inom Finland. Han fick som resultat att av barn som flyttade från Sverige hade 22 % negativa attityder till att flytta till Finland före flyttningen, och 53 % hade positiva attityder till flyttningen. Den största delen, 59 %, kände det svårt att skiljas från sina vänner, vilket givetvis är mycket naturligt. Efter flyttningen var 41 % av de återvandrade barnen oroliga över att börja i en ny skola. Av barnen hade 20 % blivit mobbade av klasskompisarna. Vid den tidpunkten då intervjuerna hade gjorts hade 76 % av barnen en positiv ställning till flyttningen. (Vikman 1987: 56, 107f.)

När Vikman granskade sina forskningsresultat skrev han om viktiga synvinklar till återvandrade barns livsförändringar och -erfarenhet som jag vill understryka. Människor som har klarat av flera livsförändringar har lärt sig mycket av sina erfarenheter och fått vidare uppfattning om världen. Det är möjligt att en rätt stor förändring i livet som att flytta till ett annat land kan öka ”psykisk ojämställdhet”. De som redan tidigare – i Sverige – har klarat sig bra kan dra nytta av att vara återvandrare, och kan till och med vara före sina jämnåriga som bott hela sitt liv i Finland. Åtminstone har de en vidare språkkunskap och

mångsidiga livserfarenheter som de kan dra nytta av efter att ha flyttat till Finland. Å andra sidan finns de barn som har haft svårigheter redan under tiden i Sverige. De får uppleva en ny och stor livsförändring vilka de redan har haft för många i sitt liv. Man ska dock komma ihåg att om något i utvecklingen gått snett tidigare innan flyttningen, kan någon faktor som förändras så att det stöder utvecklingen faktiskt reparera det som har börjat gå snett. Flyttningen kan alltså påverka barnens liv positivt också. Det bildas en mängd möjligheter att lära sig. Omgivningen struktureras om på nytt, världsbilden blir mer mångsidig och utvidgad. Förändringar är en motor för utveckling. (Vikman 1987: 122f.) Generellt sett har 1980-talets återvandrarbarn anpassat sig väl till det nya livet i Finland. För en del av dem tycks återvandringen dock ha medfört identitetsproblem. De har haft svårt att utveckla en ny tvåkulturell finländsk identitet som även omfattar deras svenska bakgrund och invandrarerfarenhet i Sverige. (Virta 1989: 8)

5.4 Återvandrararnas identitet

Virtas forskning om återvandrade barns etniska identitet publicerades 1989. Han jämförde återvandrarbarnen med elever som vuxit upp i Finland och med finska elever i Sverige. I undersökningen deltog sammanlagt 281 grundskoleelever. Virta analyserade med kvantitativ innehållsanalys elevernas skoluppsatser om ämnet "Hur är det att vara finländare?". Han betraktade två aspekter av etnisk identitet: kulturidentitet och nationell identitet. Kulturidentiteten omfattar finländarnas tänkesätt, mentalitet, beteende och språk, medan nationell identitet syftar på finländare och Finland som nation, land och samhälle. (Virta 1989: 18, 21)

Gällande kulturidentiteten skildrade återvandrareleverna enligt Virta stereotypiska drag i finländare: purfinnen dricker alkohol och är inbunden, fåordig och blyg men uthållig. Dessutom beskrev återvandrarerna finländaren som snäll och vänlig, ordentlig, blond och blåögd samt finskspråkig och aggressiv. Det emotionella innehållet av kulturidentiteten präglades av negativa känslor. Mest negativt upplevdes finländarnas alkoholvanor. Återvandrarerna hade inte mycket att skriva om Finland som nation, land och samhälle. De viktigaste elementen i återvandrarernas Finlandsbild var nationens framgångar i idrott och

landets natur. Känslor som förknippades med den nationella identiteten var nästan helt positiva. Den finländska nationella identiteten ser ut att ha haft ett mer positivt känslomässigt innehåll än den finska kulturidentiteten. Virta uttryckte det förenklat så att man var stolt över nationen, men inte över dess medlemmar. (Virta 1989: 60–63)

Maria Joensuu har skrivit sin pro gradu-avhandling om återvandrares språkliga och nationella identitet. Hennes informanter är 11 återvandrare som är födda 1950–1965. De har bott i Sverige och flyttat tillbaka till Finland i 17–26-årsåldern. Joensuu har samlat in autobiografiska essäer som informanterna skrivit, samt enkäter som grundar sig på essäerna. Informanterna har skrivit essäerna och svarat på enkäten ca 25 år efter att ha flyttat till Finland. (Joensuu 2008: 2f.) På det sättet liknar hennes synvinkel den jag har i min studie trots att hennes informanter har varit vuxna då de flyttade till Finland. Jag behandlar hennes avhandling här eftersom hennes resultat är intressanta att spegla med mina informanters erfarenheter.

En del av Joensuus informanter har upplevt återvandringen till Finland som att flytta hem igen. De flesta av dem har flyttat till Sverige som barn och har alltså bott i Finland också tidigare. En del av informanterna berättar att återvandringen har känts som en flyttning till ett främmande land, inte som att flytta tillbaka. Några av informanterna berättar om en hemlängtan till Sverige som har varat fram till dessa dagar. Fram kommer också en känsla om rotlöshet. En informant skildrar att livet som återvandrare är att leva med en ständig längtan. Informanterna har olika åsikter om hur olik den finska kulturen slutligen är med den svenska. En har haft det svårt att anpassa sig till Finland eftersom kulturen där är annorlunda. Någon annan tycker att kulturskillnaderna i Norden är ganska små. (Joensuu 2008: 55–59)

Sju återvandrare i Joensuus studie berättar att två hemländer och -kulturer har påverkat dem positivt med att göra dem mer toleranta, vidsynta och förståelsefulla. Sex av dem berättar dock också om rotlöshet. Vad gäller den nationella identiteten, känner nästan alla informanterna sig finska, men de flesta av dem vill hålla fast vid sin svenskhet också. En känner att hon är finlandssvensk eftersom hon använder det svenska språket dagligen. (Joensuu 2008: 95) Finlandssvensk identitet bland återvandrare är enligt Virta rätt ovanlig eftersom återvandrarelever som upplever sig som svenskar inte har någon grupp att

identifiera sig med i Finland. De är varken finskspråkiga finländare eller finlandssvenskar, utan svenska invandrare i Finland. De kanske har ett rikssvenskt uttal som tydligt skiljer sig från finlandssvenskt uttal. (Virta 1989: 6)

6 ANALYS OCH RESULTAT

I denna studie har jag som syfte att ta reda på återvandrarbarns erfarenheter av att flytta från Sverige till Finland. Jag intervjuar mina informanter när de är vuxna och har perspektiv på återvandringen. Jag har tre forskningsfrågor som jag strävar att få svar på. Första frågan är mest allmän och med hjälp av den skildrar jag hur sverigefinländska återvandrarbarn har upplevt återvandringen från Sverige till Finland. Med andra frågan får jag svar på vilken betydelse har återvandringen från Sverige till Finland för informanterna nu när de är vuxna. Tredje frågan är vilken betydelse har tiden i Sverige för informanterna.

Jag skrev i inledningen till denna avhandling (se s. 8) att många har den åsikten att Norden är ett till kulturen relativt homogent område. Man tänker dessutom att återvandrare inte kan genomgå en kulturchock eftersom de själva eller deras föräldrar redan tidigare har bott i landet dit de återvandrar. Jag påstår trots detta att återvandringen kan vara en omskakande erfarenhet. Förväntningarna och verkligheten motsvarar inte varandra. Som det kommer fram också i denna studie är och har skolsystemet varit annorlunda i Sverige och i Finland. Detta kräver anpassning av återvandrareleverna. Återvandrarbarn kan mötas av fördomar i Finland. Jag berättar om olika slags erfarenheter som mina informanter har haft av återvandringen. Jag skriver också om vilka fördelar mina informanter har haft av återvandringen.

Jag intervjuade fem personer. En del av informanterna hade funderat mycket på dessa teman i förväg, och på grund av det var deras svar mer analytiska än andras. En del av informanterna hade kanske inte tänkt på dessa saker tidigare och deras svar var kortare. Trots detta fick jag ett tämligen rikt material, dels så rikt att jag inte ens kan behandla alla temana som kom upp i intervjuerna. Jag frågade i intervjuerna om informanternas liv före återvandringen, om själva återvandringen och tiden just efter återvandringen. Jag frågade också om informanternas nuläge. Intervjufrågorna finns i bilaga 2.

Jag beskrev analysens gång i avsnitt 2.4. I bilaga 3 kan man se hur olika teman syntes i de olika intervjuerna. Nedan i tabell 3 finns som exempel en temamatrix gjord av forskningsfråga 2: Vilken betydelse har återvandringen från Sverige till Finland för

informanterna? Jag har gett temana ett plus om de nämns i intervjun och två plus om svaren är speciellt givande, starkt uttryckta eller nämns i många skeden i intervjun. Ett minus betyder att temat inte nämns i intervjun. Jag har sedan räknat ihop alla plusmärken för att få ett poängtal som berättar om hur rikt temat är i materialet

Tabell 3. Temamatrix om forskningsfråga 2: Betydelse för återvandringen.

	Jouni	Lasse	Heli	Maria	Kimmo	Sammanlagt
T1 Hur skulle livet i Sverige varit?	+	-	++	-	++	5
T2 Vill låta sina barn bo på en plats	+	-	-	-	-	1
T3 Flyttningen till Finland varit positiv sak	-	+	-	+	-	2
T4 Flyttningen till Finland varit neutral sak	-	-	-	-	+	1
T5 Återvandringen format personen positivt	++	-	-	-	-	2
T6 Återvandringen påverkat personens utbildning	-	++	-	-	-	2
T7 Självförståelse	++	-	-	-	-	2

Jag börjar analysen med att gällande varje fråga först skildra de mest rika temana, det vill säga de som fått mest tyngd i informanternas svar. Jag har delat detta kapitel i fyra olika avsnitt. I avsnitt 6.1 presenterar jag kort informanterna. I de följande tre avsnitten analyserar jag forskningsfrågorna, en i varje avsnitt. I avsnitt 6.2 skildrar jag återvandringen som erfarenhet bland informanterna. I avsnitt 6.3 berättar jag om hurdan betydelse återvandringen har för dem. Om informanternas tankar om tiden i Sverige berättar jag i avsnitt 6.4.

6.1 Presentation av informanterna

I detta avsnitt berättar jag kort om informanterna, deras bakgrund, språkförmåga och deras hemorter. Jag strävar efter att de enligt beskrivningen inte kan identifieras.

Heli är född i Finland och har bott på olika orter i Finland innan familjen flyttade till Sverige när Heli var i 6-årsåldern. Hon kunde inte alls svenska då hon flyttade till Sverige och familjens hemspråk var finska. De flyttade till en liten stad i södra Sverige där Heli började i en finskspråkig förskolegrupp. Hon gick fyra år i en finskspråkig klass i en svensk skola. Hon lärde sig rätt bra svenska trots att de sociala kretsarna var finskspråkiga. Föräldrarna började diskutera återvandringen ungefär 1–2 år innan flyttningen skedde. Familjen återvandrade till Finland till en liten stad som var 1,5 gånger större till befolkningen än hemorten i Sverige. Den nya hemstaden i Finland var tvåspråkig. Återvandringen skedde då Heli var 10,5 år gammal.

Jouni är född i norra Finland på en liten ort, och flyttade till en stor stad i Sverige i 6 månaders ålder. Hans första minnen är alltså från Sverige. Jouni gick i en lekskola på svenska från 2-årsåldern och lärde sig så småningom svenska utmärkt. Hans hemspråk var finska. Han gick i en finskspråkig klass i en svensk skola, och en del av undervisningen var under de senare åren på svenska. Jounis familj var på en semesterresa till föräldrarnas hemtrakter i Finland då Jouni var 11 år gammal. På den resan bestämde sig föräldrarna att de flyttar till Finland genast. Familjen stannade på orten där Jouni var född. Orten var en 77:e del till befolkningmängden jämfört med hemstaden i Sverige. Orten var praktiskt taget helt finskspråkig.

Kimmo är född i Finland. Han flyttade till Sverige med sin familj i 10-årsåldern till en liten stad i södra Sverige. Hans hemspråk var finska. Han gick årskursen 4–6 i en, som det då kallades, invandrarklass där undervisningsspråket var svenska. I klassen fanns både svenskspråkiga, finskspråkiga och från andra länder flyttade elever. I årskurs 7 började han i en vanlig svenskspråkig klass. Han lärde sig svenska språket bra. Familjen började tala om återvandringen ett halvt år innan de flyttade tillbaka till Finland. Kimmo var 15 år då han

flyttade till Finland. Hans familj flyttade till en tvåspråkig stad som var i samma storleksklass som hemstaden i Sverige.

Lasse är född i en liten tätort i centrala Sverige. Hans hemspråk var finska fast han gick i en svenskspråkig skola och klass hela den tiden då de bodde i Sverige. I skolan hade han hemspråksundervisning i finska några lektioner i veckan. Både svenska och finska blev starka språk för Lasse. I något skede började han använda svenska språket med sina syskon, och han tycker att svenskan blev starkare. Föräldrarna började diskutera återvandringen ett par år innan den skedde. Familjen återvandrade då Lasse var i 13-årsåldern. De flyttade till mor- och farföräldrarnas hemstad i norra Finland som var 23 gånger större till befolkningen än hemorten i Sverige. I den nya hemstaden bodde inte många svenskspråkiga.

Maria är född i Finland och flyttade till Sverige i 5-årsåldern. Hon kunde inte svenska då och familjens hemspråk var finska. De flyttade till en liten stad i södra Sverige. Maria minns inte sina år före skolgången började men har blivit berättad att hon gick i ett svenskspråkigt daghem eller i ett språkbadsdaghem. Hon gick i en finskspråkig klass i en svensk skola. Hon lärde sig svenska men säger att det kanske har varit ett blandspråk hon talade. Hon minns inte när man började tala om återvandringen. Familjen återvandrade då Maria var 10 år gammal till en stad som var 1,5 gånger större än hemstaden i Sverige. Staden är tvåspråkig.¹

¹ Källorna för hemorternas invånarmängder är Wikipedia för de svenska orternas del och finska Statistikcentralen för de finska orternas del. Invånarmängderna är jämförda för de årens del då respektive informanterna har flyttat. Jag har använt ett relationstal istället för de exakta invånarantalen dels för att skydda informanternas integritet (för att deras hemort inte kan listas ut) och dels för att konkretisera skillnaden mellan hemorterna i Sverige och i Finland.

6.2 Återvandring som erfarenhet bland informanterna

Jag har grupperat temana som svarar på första forskningsfrågan enligt innehållet. Jag behandlar i första underavsnittet hur informanterna ställde sig till tanken om återvandringen i förväg I underavsnitt 6.2.2 skriver jag om längtan tillbaka till Sverige som kom starkt fram bland temana. Temat fick 6 tyngdpöäng. (Se bilaga 3.) I underavsnitt 6.2.3 behandlar jag sociala kontakter, det vill säga det att informanterna snabbt fick kompisar på nya hemorten i Finland (5 p.) men också om det att en del av informanterna mötte fördomar i Finland (4 p.), en del också i Sverige (2 p.). Underavsnitt 6.2.4 innehåller analys om skolgången vilket kom mångsidigt fram i materialet. Här behandlar jag skillnaderna mellan skolorna i Sverige och i Finland så som informanterna hade upplevt det (4 p.) samt prestation (2 p.) eller svårigheter i skolan (1 p.). Det kom starkt fram att studera svenska i den finska skolan hade känts obehagligt (6 p.). Här behandlar jag också vad informanterna berättade om sina tankar om finlandssvenska språkvarianten (4 p.). I underavsnitt 6.2.5 berättar jag om hurdana tankar och känslor informanterna hade efter återvandringen.

6.2.1 Tankar om återvandringen i förväg

Lasse hade bott hela sitt liv i Sverige innan han som 13-åring flyttade till Finland med föräldrarna. Beslutet att flytta var föräldrarnas, och Lasse beskriver att han inte hade velat flytta: *"Man frågade också oss om vi ville flytta. Jag svarade, att aldrig i livet ska vi flytta."* (Lasse) I Lasses familj hade man talat om återvandringen ett par år innan flyttningen skedde. Trots det kom det som en överraskning att familjen flyttade. Även Jouni berättade om starkt negativa känslor inför tanken om återvandringen: *"Jag tyckte det var en förskräckande tanke."* (Jouni) Jounis föräldrar hade bollat med tanken om att flytta till Finland, men snarare var alternativet norra Sverige. Jounis tid i Sverige tog tvärt slut: han fick ju inte veta i förväg att familjen skulle flytta till Finland. I Vikmans forskning kom det fram att 22 % av de barn som flyttade från Sverige till Finland hade före flyttningen negativa attityder till återvandringen. Dock bör man märka att Vikman fick som resultat att 53 % av återvandrarbarnen hade en positiv attityd till återvandringen. (Vikman 1987: 107f.) Detta syns också i mitt material dock att materialet i sig är ganska snävt. Det är dock bara Jouni och Lasse som då de var barn tänkt att flyttningen har varit något negativt. Detta kan bero

på det att de hade bott i stort sett hela sitt liv i Sverige före deras föräldrar beslöt att återvändra till Finland. För dem var Finland ett nytt land – ett land där de hade varit på semester och där de hade släkt, men ändå ett nytt land. Vikman berättar också att återvandringen till Finland var för många barn en överraskande och plötslig livsförändring. Hälften av barnen i hans forskning berättade att flyttningen kom totalt eller delvis som en överraskning. (Vikman 1987: 65)

Tre av mina informanter hade en positiv känsla inför flyttningen. Heli berättar att hon var ivrig att få återvändra. Det kändes som ett nytt, spännande livsskede, och hon hade en positiv attityd till återvandringen i förväg. Hon hade haft en längtan till Finland, och tyckte att Finland kändes mer eget och varmt. Där fanns mor- och farföräldrarna. Trots att Heli saknat till Finland tyckte hon att Sverige var finare och modernare – att samhället där var mer utvecklat. Hon berättar: *”Till Finland kom vi alltid som till en bakperiferi för att fira semester. Det syntes i kläder och bilar och nivån på affärer och godis och glass och bakelser och lekparkar och köpcenter. Att Finland var tydligt en version som kommer efter.”* (Heli) Kimmo berättar att också han hade saknat till Finland och tyckte att det var en positiv känsla i återvandringen. Han flyttade i förväg med flyttlassen innan familjen flyttade. Jag fick den känslan att det hade känts som ett äventyr för honom. Maria berättar att återvandringen inte alls hade känts obehaglig – vilket är ett för henne typiskt sätt att berätta om sina erfarenheter på ett omvänt sätt. Hon berättar om en lustig detalj i flyttningen. Familjen hade en katt i Sverige, och den skulle fås med till Finland. Det fanns inget annat alternativ än att smugla den över gränsen i bilen. Det lyckades och katten fortsatte att leva i deras familj.

6.2.2 Längtan tillbaka till Sverige

I detta underavsnitt berättar jag om hur informanterna skildrar längtan tillbaka till Sverige och hurdana saker de speciellt längtade efter. Nästan alla informanterna saknade något i Sverige då de hade flyttat. Saknaden kunde ha ett konkret mål eller vara en mer abstrakt känsla av längtan. Till exempel Kimmo berättade att han saknade naturen, kompisarna, hobbymöjligheterna och den svenska skolan. Även Heli berättar att hon saknade naturen som är vacker i södra Sverige. Hon skulle dock inte ha velat flytta tillbaka till Sverige. Kimmo

konstaterade att det fanns mycket mer hobbymöjligheter på hemorten i Sverige än på hemorten i Finland, trots att hemorten i Finland var då 1,5 gånger större än den i Sverige. Lasse som inte talar mycket om sina känslor i intervjun uttrycker att han längtat tillbaka till Sverige länge: många, många år, så som han det uttrycker. Jag fick en känsla som intervjuare att känslan av saknad hade varit mycket stark. Även Maria berättar att hon saknade kompisarna.

Vikman frågade i sin forskning vad återvandrarbarnen tyckte var svårast att avstå från när de flyttade från Sverige till Finland. Nästan alla barnen svarade att det var svårast att skilja sig från vänner eller kompisar. (Vikman 1987: 68) Warinowski har forskat tredje kulturens barn (hon använder begreppet *expatriatfamiljers barn*) i kulturella övergångssituationer, det vill säga när barnet flyttar från en kultur till en annan med sin familj. Hon tog reda på både barnens föräldrars åsikter om barnens anpassning och barnens egna åsikter. I föräldrarnas åsikter kom det fram att barnen hade anpassat sig mycket bra i både emigrationen och återvandringen. I barnens intervjuer däremot kom det fram att barnen saknade vännerna i värdlandet efter återvandringen. Då de bodde i värdlandet saknade de vännerna i Finland samt far- och morföräldrarna. Saknaden hade visat sig som gråt, sorg och lidande. Saknaden var dock inte den enda känslan i känslornas skala som barnen hade känt. Återvandringen innehöll också positiva känslor. Det hade väckt ambivalenta känslor att märka att vara med vissa människor sluter bort det att vara tillsammans med andra viktiga människor. (Warinowski 2012: 4, 272–278) Av mina informanter saknade Jouni både hobbymöjligheter och kompisar. Han skildrar att det var svårt att hålla kontakt med kompisar: *”Men kontakterna försvann genast. Man hade ju inget internet då, telefonsamtal var otroligt dyra och jag visste inte adressen till någon.”* (Jouni) Det här är något som man kanske inte tänker på idag när internet har förbryllat kommunikationen världsvitt, och det är enkelt och billigt att nå människor från andra världsdelar. Sådan har situationen inte varit på 1980-talet då Jouni och mina andra informanter invandrade till Finland.

Jounis återvandring var ganska ovanlig. I 11-årsåldern hade Jouni varit med sin familj på en semesterresa i Finland så som varje sommar. De hade varit på Jounis mor- och farföräldrars hemort. Den dagen då de skulle fara hem till Sverige igen för att börja vardagen efter semestern, informerade fadern att han hade fått arbete på semesterorten och de skulle stanna där för att bo där. Föräldrarna hämtade flyttlasset, och Jouni hade ingen möjlighet att ta

farväl av sina vänner eller bekanta ställen i Sverige. Detta beskriver Jouni som en stor chock. På ett gripande sätt beskriver han känslorna från tiden efter flyttningen: *”Det var en chockreaktion, helt otroligt. Jag förstod liksom inte. Jag var mycket besviken på mina föräldrar att hur kan de riva mig från mina rötter. Jag tänkte inte då att ’rötter’, jag förstod inte sådana saker. Men när jag skulle ha velat hem och inte kunde komma dit, det kändes som ...”* (Jouni) I detta citat hörs barnets outhärdliga smärta över något som skett som han inte kan förstå, något som vänt upp och ner hela hans liv.

6.2.3 Sociala kontakter

Alla fem av mina informanter berättar att de snabbt fick kompisar efter återvandringen. För en del har hobbyer, speciellt idrott, varit en stor hjälp att hitta vänner. Vuorenkoski har i sin forskning kommit fram till att återvandrarbarn hade kort efter återvandringen lika många vänner som barnen i jämförelsegruppen (Vuorenkoski 2000: 63). Se vidare 6.4.3 om Vuorenkoskis studie.

I det här skedet bör man säga att sociala kontakter inte alltid har varit lätta för informanterna. Både Jouni och Lasse mötte fördomar. Jouni beskriver att barn i den lilla skolan i den lilla byn dit de flyttade inte var speciellt toleranta mot ”intränglingar”. Han fick höra att han var ”hurri”, vilket är en finskspråkig föraktfull benämning på (finlands)svenskar. (Kielitoimiston sanakirja 2020, s.v. *hurri*) Det samma fick också Lasse höra fast han i Sverige hade fått höra att han var ”finnjävel”. Det här har varit något som Lasse beskriver som en ”vild känsla”. Han berättar: *”Det var en vild känsla att egentligen inte höra hemma någonstans. Ingen skillnad i vilket land du bor, så skäller man ut en. Det är verkligen en vild känsla.”* (Lasse) Den här vilda känslan som Lasse beskriver tolkar jag med andra ord att vara en känsla av orättvisa. Det är förståeligt att det känns orättvist om man i Sverige har blivit mobbad för sina föräldrars påbrå, men man i Finland mobbas för att ha bott i Sverige. Vikman påpekar att invandrarbarn vanligtvis kan ställa sig empatiskt till minoriteter och etniska grupper överhuvudtaget eftersom de själva har erfarenhet av att vara utslagna. Å andra sidan har de haft kontakter med olika nationaliteter och har därför inte fördomar som grundar sig på okunnighet. Vikman tänker att återvandrarbarnens empati och fördomsfrihet kan göra det svårare för dem att anpassa sig efter flyttningen. Jämnåriga och finska vuxna

kan ställa sig fördomsfullt mot återvandrarbarn – och minoriteter överhuvudtaget. Detta kan väcka besvikelse eller förargande hos återvandrare. (Vikman 1987: 27)

Vikman (1987: 107f.) berättar att 20 % av barnen i hans studie hade blivit mobbade av klasskompisarna. Jag anser det är ett relativt stort antal. I min studie har Heli, Maria och Kimmo inte upplevt mobbning i Finland. Det som skiljer sig dem från Jouni och Lasse är hurdan ort de flyttat till i Finland. Jouni och Lasse flyttade till orter där det inte bodde många finlandssvenskar eller andra språkliga minoritetsgrupper, åtminstone då Jouni och Lasse återvandrade. Heli, Maria och Kimmo för sin del återvandrade till orter som är tvåspråkiga. Kimmo beskriver också att man i den nya hemorten var vana vid att folk kommer och går, flyttar från olika länder. Kanske har han därför inte mött fördomar i Finland.

6.2.4 Skolan

Eftersom informanterna var i skolåldern när de flyttade till Finland var det naturligt att fråga dem hur det hade varit i den finska skolan. Kimmo började i årskurs 9 efter flyttningen, Lasse i åk 7, Jouni i åk 5, Heli i åk 5 och Maria i åk 4. Några av mina informanter skildrar svenska och finska skolans skillnader utan att jag ens frågar om det. Kimmo saknade den svenska skolan och tyckte mer om den än den finska skolan. Han berättar att han *”trivdes bra i den svenska skolan. Det var inte [bara] sådan akademisk pluggläsning, fast också den fanns med vad jag tycker. Och vad jag minns hade lärarna en bra förmågan att motivera och uppmuntra. Det var på något sätt mer avspänt men ändå målinriktat arbete.”* (Kimmo) Han beskriver att den finska skolan kändes på något sätt hårdare. Vikman skriver om förändringarna i återvandrarbarns skolgång. Han påpekar att det sker förändringar både i konkreta element och så att skolans verksamhetsprinciper förändras. När ett barn flyttar från Sverige till Finland möter hen ett annorlunda fungerande skolsystem. Inlärnings- och uppfostringsprinciperna samt skolklassen är annorlunda i Sverige än i Finland. Eleven måste lära sig nya verksamhetsmodeller och samtidigt avstå från bekanta modeller. Samtidigt byts inlärningspråket helt eller delvis. (Vikman 1987: 23)

I Korkiasaaris undersökning kom det fram att 37 % av återvandrareleverna tyckte att skolgången var trevligare i Sverige, 28 % att skolgången var trevligare i Finland och 35 % såg ingen skillnad på saken. Korkiasaari fick som resultat att 60 % av återvandrareleverna hellre skulle gått i skolan i Finland än i Sverige om de hade fått välja. Dessa elever motiverade sitt svar med att den finska skolan var effektivare och hade bättre arbetsro och disciplin. De återvandrarbarn som hellre velat gå i skola i Sverige än i Finland tyckte att arbetssättet och -miljön var bättre i Sverige. Korkiasaaris informanter tyckte också att skolan i Sverige var lättare och den sociala atmosfären var bättre där. (Korkiasaari 1986: 121f.) Kimmos berättelse om vad han tyckte om i den svenska skolan är i samma linje med Korkiasaaris forskning i vad som gäller skoltrivsel i Sverige. I båda kommer den avspända sociala atmosfären i den svenska skolan fram, samt de bra arbetssätten där. Kimmo som arbetar inom undervisningsbranschen själv nuförtiden tänker att det ser ut att det hände något i 1990-talets början i den svenska skolan som förändrade skolsystemet. Kimmo säger inte rakt ut att förändringen var till sämre riktning men av kontexten kan man dra den slutsatsen att han menar det.

Lasse berättar att det var en enorm skillnad i skolgången i Sverige och Finland. Det var mycket mer läxor i Finland, och prov hade Lasse inte haft i den svenska skolan. Lasse berättar att han klarade sig bra i skolan även i Finland så som han hade gjort i Sverige också. Vikman berättar att finska och svenska skolsystemet skilde sig på 1980-talet från varandra bland annat på det sättet att de kunskapsmässiga inlärningsmålen i finska skolan var hårdare. Följden med de hårda målen var att man följde individens prestationer noggrant. (Vikman 1987: 23f.) Heli berättar att hon hade svårigheter i matematik och även i någon grad i det finska språket. Mest gällde svårigheterna i finskan några uttryck i skolslangen. Känslan av att inte behärska majoritetsspråket tillräckligt bra beskriver Heli på följande sätt: *"Jag kände mig dum. I Sverige hade jag känt mig dum när jag inte kunde svenska så bra. Det var en överraskning att hoppsan, jag kan inte finska så bra heller."* (Heli) Även Kimmo säger att han hade något han fick komma i kapp med i skolan. Han hade märkt att några tyngdpunkter i inläringen och skolarbetet var annorlunda i Finland än i Sverige.

Jouni berättar att han presterade mycket bra i skolan både i Sverige och i Finland. Han hade mött fördomar av sin blivande lärare då när han anmälde sig till skolan i Finland. Han skulle börja i årskurs 5 och läraren konstaterade att eftersom Jouni kom från Sverige skulle de nästa

sommar klara villkor med honom och det skulle hon (läraren) göra gärna. *Klara villkor* betyder i det finska skolsystemet att efter läsåret komma i kapp med läroinnehåll som eleven inte fått godkänt betyg på. Jouni hade inte alls förstått vad läraren menade innan hans mor hade förklarat att läraren tänkte att finska skolan är mycket svårare än den i Sverige. Jouni var klassens duktigaste elev redan innan julen. Jouni reflekterar mycket kring det att han inte vet om han presterade så bra i skolan för att visa lärarna. Det fanns också med ett behov att få beröm av föräldrarna. I Korkiasaaris forskning kom det å ena sidan fram att återvandrarelever upplevde skolgången märkvärdigt svårare än andra elever. Å andra sidan ställde de sig mer samvetsgrant till skolgången än jämförelsegruppen som bestod av andra elever. (Korkiasaari 1986: 124–126)

Det som kom klart fram i materialet gällande skolgång var att studera svenska i den finska skolan hade känts obehagligt. Heli beskriver att lektionerna i svenska var hemska. Hon säger att *”det var tortyr att hamna i svenska undervisningen där jag blev korrigerad som att vara dum när jag aldrig hade hört och inte kunde finlandssvenska. Läraren var strikt och sträng. Hon korrigerade mig som att vara dum och sade att här talar man finlandssvenska. Och jag visste ju inte ens vad finlandssvenska var.”* (Heli) I citatet kommer fram starka känslor om orättvisa. Heli nämner två gånger att hon blev behandlad som ”att vara dum”. På finska låter detta uttryck ännu starkare: direkt översättning skulle vara ”att vara ett misstag”. Jag översatte dock uttrycket ”att vara misstag” till ”att vara dum” eftersom att vara misstag mer låter som att människan helt skulle ha kommit till av misstag vilket Heli inte menade enligt kontexten i intervjun. Med att bli korrigerad som att vara dum tolkar jag att Heli menar att hennes rikssvenska språkvariant inte uppskattades utan sågs tvärtom som ett fel. Samma erfarenhet hade Maria. Hon upplevde att hon blev en nagel i ögat på sin svensklärare. Läraren korrigerade allt vad Maria sade med den följderna att Maria totalt slutade att tala svenska. Även Kimmo berättar om brist på motivation i att studera svenska i finska skolan. Han har varit i 10–15-årsåldern, och gått i svenskspråkig klass i en svensk skola när han bodde i Sverige. Man kan anta att hans kunskaper i det svenska språket var mycket bra när han återvandrade till Finland. Han beskriver att det kändes som att gå i en grupp där man lär sig att tala finska fast man talat finska hela sitt liv. Lärarna hade enligt Kimmo inte förmågan att se det. Han upplevde att lärarna bara såg om kommateringen var på rätt plats och uppskattade inte det att man kunde tala svenska. Mer om språkkunskaper berättar jag i underavsnitt 6.4.1. De flesta av informanterna kommenterar att svenskan man talade i Finland lät konstig i deras öron. Kimmo sade att språkvarianten inte lät som svenska alls och

Lasse kommenterade att finlandssvenska låter fortfarande i hans öron som ett roligt kanslispråk.

6.2.5 Tankar och känslor efter återvandringen

Jouni led av svåra känslor efter återvandringen. Det är förståeligt om man tänker på hur tvärt föräldrarnas flyttbeslut meddelades till Jouni. Han hade inte möjlighet att ta farväl av kompisarna och de bekanta ställena eller att överhuvudtaget förbereda sig för att flytta till ett nytt land. Han accepterade inte alls återvandringen, men var uppfostrad så att man ska lyssna på och lyda sina föräldrar. Jouni berättar: *”Men ändå var det inte så lätt för en sådan där tioåring att du blir riven från dina rötter.”* (Jouni) Heli upplevde det som hårt att föräldrarna beslöt att familjen inte skulle besöka den före detta hemorten i Sverige efter återvandringen. Heli tolkar att föräldrarna hade som tanke att familjen inte skulle börja sakna Sverige om de handlade på detta sätt. Heli tycker att det skulle ha varit mjukare för barnen att ännu kunna besöka barndomens ställen, tillsammans fira semester där och träffa kompisar. Nu kändes det som tiden i Sverige tog tvärt slut.

Jounis familj hade flyttat från Sverige till en avlägsen by i norra Finland. Jouni hade det svårt med midvintermörkret. Mörkret och tystnaden på den nya hemorten gjorde honom ängslig, och han hade det svårt att vänja sig med att det fanns så lite att göra. Han upplevde det lokala sågverkets starka ljus som tröstande och glädjande. Senare tänker han att de kanske påminde honom om hemstadens ljus i Sverige. Också Heli berättar att hon var besviken över den nya hemorten redan i förväg eftersom den kändes ful och trist. Hon hade velat flytta till en större stad där också mor- och farföräldrarna bodde. Också det nya hemmet i Finland kändes tråkigare – som en liknelse med det nya livet i Finland.

Maria har ett sätt att uttrycka sig som understryker att hon inte alls minns något som obehagligt. Det kommer fram när hon berättar om invandringen till Sverige, skolgången i Sverige, överhuvudtaget tiden i Sverige och flyttningen till Finland. Hon uttrycker sig på detta sätt fast jag inte frågat om något känts obehagligt. Kanske har hon en förhandsuppfattning att jag som intervjuare tänker att tiden i Sverige och återvandringen

automatiskt har varit något negativt. Här finns ett tillfälle att kritiskt reflektera min studie. Är problemställningen i min studie sådan att den väcker uppfattningen att jag letar efter svar som visar att återvandringen har varit problematisk? Det kan vara så, speciellt gällande forskningsfråga 1 om hur informanterna upplevt återvandringen från Sverige till Finland. Jag använder ordet *erfarenhet* vilket kan förknippa sig i informanternas tankar med starka känslor. Jag medger att min egen erfarenhet av återvandringen har varit skakande och inte helt lätt. Därför förstår jag lätt informanter som Jouni och Lasse och deras känslor eftersom de har liknande erfarenheter. Jag måste dock komma ihåg att alla inte har upplevt återvandringen som lika svår. Det finns dock ett annat sätt att tolka varför Maria uttrycker så ofta att hennes erfarenheter inte har innehållit något negativt. Hon berättar i intervjun att hennes mor många gånger har sagt att Maria av deras barn har varit i den svåraste situationen när de flyttade till Sverige eftersom hon inte alls kunde svenska. Kanske har hon hört detta av sin mor så många gånger att hon har behövt på ett sätt försvara sig med att berätta att hon inte har upplevt något negativt i flyttningen.

Två av informanterna, Lasse och Heli, berättar att det är svårt att minnas flyttningen. Lasse berättar i tre olika skeden i intervjun att han inte minns flyttningen. Lasse säger: *”Det är en konstig sak på vilket sätt människans sinne fungerar, att jag inte har någon minnesbild av hur vi har packat eller att jag kommit hit. Jag minns inte alls.”* (Lasse) När man tänker på minnen är det kanske lättare att minnas känslor som förknippar sig med händelser, i stället för konkreta händelser i sig. Så berättar också Lasse: *”Jag minns när vi for med bilen och jag vinkade genom bakfönstret och alla kompisarna var där på gården. Jag visste att det var slutligt nu.”* (Lasse) Här har känslan av återvandringens slutgiltighet varit stark. Samma känslor grubblade Heli över. Hon minns inte heller packandet men det minns hon att hon undrade om de skulle komma tillbaka till Sverige på besök.

Tikka tog fram i sin bok om finska tredje kulturens barn att barn ofta har stora förväntningar innan återvandringen (Tikka 2004: 8). Sverigefinländska barn pendlade på 1970- och 1980-talen mycket mellan Sverige och Finland på semestrarna, och den finska kulturen har kanske känts bekant för dem. Man kan ändå få en förgylld bild av finska kulturen när man endast besöker landet då och då. Jag frågade informanterna om något i den finska kulturen hade överraskat dem. Lasse berättar att inget i den finska kulturen i Finland överraskade honom. Allt var bekant. Han tycker att det inte finns några stereotypiska skillnader mellan svenskar

och finländare. Heli för sin del tar fram att hon var överraskad över att människor inte var så glada som hon förväntat sig över att hon flyttat till Finland. Hon förväntade sig också att finländare hade varit mer gemenskapliga, öppna och aktiva i växelverkan. Kontrasten kan ha varit stor eftersom Heli så som ett par andra informanter berättar att i Sverige hade sverigefinländare täta kontakter med varandra. Maria berättar att verksamheten av Finska Föreningen (Suomi-seura) hade varit aktiv i hennes hemort i Sverige och hon hade deltagit speciellt i idrottsverksamheten bland sverigefinländare. I Finska Föreningar har verksamheten enligt Korkiasaari varit präglad bland annat av idrott och kultur (Korkiasaari 2000: 250ff.). Också det finskspråkiga församlingsarbetet har varit viktigt för en del av informanternas familjer. Finskspråkiga verksamheten inom svenska kyrkan växte och blev så småningom mer organiserad (Korkiasaari 2000: 409–429).

Hur klarade sig till exempel Jouni av den svåra erfarenheten som återvandringen var till honom? Han beskriver sig själv som en överlevare. Han letade efter positiva saker i den nya hemorten då han förstod att familjen tänkte stanna där. För honom var musiken en livräddningsboj. Kanske han menar att han har kunnat uttrycka sig själv med hjälp av musiken. Han berättar dock också att han inte valde musiken; det var musiken som valde honom. Musiken blev delvis ett yrke till honom. Om musiken bland andra generationens sverigefinländare skriver också Latvalehto i sin artikel. Enligt honom kan man till och med tala om en generationsupplevelse, där man med hjälp av musiken har bearbetat sin bakgrund. Musiken har kunnat bli det tredje hemlandet. (Latvalehto 2019: 145, 156) Jouni hade också hjälp av att förstå att föräldrarna hade haft en god vilja och en tanke att återvandringen var bra för barnen. Jouni visste att familjen flyttade för barnens skull, men tänker nu att föräldrarna har haft en omedveten tanke att de själva har saknat Finland och velat flytta dit. Även Korkiasaari (1986: 8) skrev om skäl till sverigefinländares återvandring. Ofta har föräldrar som återvandrar motiverat flyttningen med barnens välbefinnande. Korkiasaari hävdar att föräldrarnas hemlängtan och vantrivsel i Sverige ofta kan vara det egentliga skälet bakom flyttningen.

Jouni berättar att han har accepterat att det ibland händer saker i livet som inte är så önskvärda. Trots att dessa saker har gjort ont har de kunnat skapa något väldigt fint. Han fortsätter: ”Och jag tycker om mig själv så som jag är just nu. Som mig själv. Om dessa saker inte hade hänt skulle jag inte vara den personen som jag är.” (Jouni) Det här anser jag själv

som ett mycket fint sätt att se på livet. Också Vikman har dragit den slutsatsen i sin forskning om återvandrarbarn att förändringar kan vara en motor för utveckling (Vikman 1987: 123).

6.3 Betydelse för återvandringen

I andra forskningsfrågan i min studie frågade jag vilken betydelse har återvandringen från Sverige till Finland för informanterna. I svaren på denna fråga fanns det mer spridning än i den första frågan. Teman som kom fram finns i bilaga 3. Där syns det att jag hittade sju teman av vilka den som fick mest tyngdpöäng var frågan hur livet i Sverige hade varit om informanterna aldrig hade flyttat till Finland. Detta tema fick 5 poäng, och tyngdpöängen berättar att informanterna funderat mycket på hurdan livets gång hade varit om familjen gjort annorlunda beslut om återvandringen. Om detta tema berättar jag om i underavsnitt 6.3.1. Andra teman som kom fram var att återvandringen till Finland har varit en positiv eller neutral sak. Det kom också fram att återvandringen har format en informants personlighet positivt, samt har återvandringen påverkat informantens utbildning och har gett hen självförståelse. Det kom också fram att en informant ville ge sina barn möjlighet att bo på en plats tills de är vuxna samt att en informant förstår sina föräldrars beslut att återvandra. För det mesta ser informanterna att återvandringen till Finland har haft positiva följder i deras liv. Dessa följder behandlar jag i underavsnitt 6.3.2.

6.3.1 Hurdant hade ett fortsatt liv i Sverige varit?

Heli, Kimmo och Jouni har tänkt på hur livet skulle ha varit om de aldrig hade flyttat tillbaka till Finland. Heli formulerar sina tankar så här: *”Egentligen skulle det vara intressant att veta att om vi inte hade flyttat vad skulle jag ha studerat, vad skulle jag arbeta med och hurdant skulle mitt liv vara där. Och skulle familjelivet i Sverige vara trevligare och underbarare?”* (Heli) Jouni upplever det fortsatta livet som ett fantomliv som på ett irriterande sätt följer med honom i tankarna. Med fantomliv menar han en alternativverklighet utan honom. Han beskriver att hans finskspråkiga klass i Sverige hade varit en tät grupp som Jouni var en

viktig del av. Också gruppen blev utan honom, och enligt Jouni hade gruppen också upplevt starkt det att Jouni hade flyttat helt plötsligt. Jouni undrar om livet skulle vara lättare om han hade fått ta farväl av kompisarna. Jouni tar också fram det att många vuxna finländare i Sverige använde mycket alkohol på den tiden då han bodde i Sverige. Han undrar hur trygg från alkoholen hans familj skulle vara om de hade stannat i Sverige. Maria har också gjort samma iakttagelse att alkohol var i hårt bruk bland finländare i Sverige. Hon har sett att några klasskompisars familjer nu är mycket alkoholiserade. Detta är en sak som mycket lyfts fram i skönlitteratur som behandlar sverigefinländare som till exempel i Susanna Alakoskis roman *Svinalängorna* som utkom år 2006 (Alakoski 2007).

Även Kimmo har tänkt på hurdant livet skulle ha varit om de stannat i Sverige. Han konstaterar att det säkert inte hade varit ett dåligt alternativ det heller. Han berättar dock att han hade saknat Finland då han bodde i Sverige, och tänker att han kanske hade saknat Finland om de stannat och grubblat på att varför de inte återvandrat. Han säger: *”Jag har inte beklagat mig över att vi flyttade till Finland, men ibland har jag saknat det [Sverige], så livet kunde ha ordnat sig helt bra där med.”* (Kimmo) Jouni berättar att han inte skulle kunna flytta tillbaka till Sverige. Ändå känner han en viss saknad dit. Lasse säger mycket starkt att han aldrig i livet skulle flytta tillbaka till Sverige. När jag frågar varför berättar han att han tycker att samhället fungerar bättre i Finland än i Sverige. Han känner att han reser tillbaka i tiden när han besöker den före detta hemorten. Allt ser likadant ut som förut. Både Lasse och Jouni tar fram kriminaliteten som har stigit i Sverige, samt att invandrapolitiken i Sverige har haft sina konsekvenser så som att gängslagsmål har ökat.

6.3.2 Positiva följder av återvandringen

Tidigare tog jag fram att tre av informanterna spekulerade på hur det fortsatta livet i Sverige skulle ha sett ut. Resten av informanterna tar fram samma sak ur karriärperspektiv. Lasse och Maria båda undrar om de skulle arbeta på en fabrik om de fortfarande bodde i Sverige. *”Det är liksom ett naturlig val där: att börja jobba på fabriken, det är klart! Jag gissar att jag skulle arbeta på samma ställe som pojkarna. Jag gissar det. Nu har jag högskoleexamen. Jag tror inte att jag skulle ha det om vi hade stannat i Sverige.”* (Lasse) Ågren skriver i sin

artikel om andra generationens sverigefinländare. Hon berättar i artikeln att en av hennes informanter hade grubblat mycket över valet mellan två olika gymnasieskolelinjer i Sverige. Till den andra skulle nästan alla av hennes finskspråkiga vänner fortsätta. Henne själv lockade en annan sorts linje stort. Valet var svårt eftersom det hade känts lättare att välja den linjen som också kompisarna valde. Det skulle ha känts tryggare att fortsätta med de finska vännerna. Hon valde till slut den linjen hon var mer intresserad av. (Ågren 2007: 488) Det här exemplet berättar om hur lätt det är att följa de spår som man förmodas att följa om man tillhör en viss grupp, till exempel sverigefinländare. Enligt Latvalehto har majoriteten av sverigefinländare tillhört arbetarklassen på 1970- och 1980-talen. Nuförtiden kan man tala om en bakgrund i arbetarklassen. (Latvalehto 2019: 145) Även Rantanen berättar i sin forskning att sverigefinländarna har frigjort sig från arbetarklasstatusen. Trots detta anser många sverigefinländare sig fortfarande att höra till arbetarklassen. (Rantanen 2019: 32) Ågren anser att bakgrunden i arbetarklassen gör att många sverigefinländare har det lättare att välja ett yrke inom industrin än att börja studera (Ågren 2007: 501). Jag anser att en tanke och känsla av att höra till arbetarklassen gör det svårare att kämpa mot förväntningar från samhället och familjen och göra sina egna beslut gällande till exempel yrkesval.

”Jag tror att det var ett bra beslut [att flytta till Finland]. Vi har många saker ganska bra här i Finland. Jag är nöjd med att vi flyttade,” berättar Maria i sin intervju. Också Lasse säger att han är tacksam till sina föräldrar för beslutet att flytta till Finland. Han tänker att det har varit en bra sak för deras familj. I tidigare forskningar av till exempel Vikman kommer det fram att människor som har klarat sig av flera livsförändringar har lärt sig mycket av sina erfarenheter och fått vidare uppfattning om världen (Vikman 1987: 122f.). Detta syns i mina informanters berättelser. Till exempel Jouni berättar att han på grund av återvandringen har fått mer självförståelse och har förstått att han inte skulle vara den person som han nu är om han inte hade gått igenom de svåra skedena i sitt liv. Han tänker att han kanske har blivit mer vidsynt tack vare återvandringen. På detta sätt kan vi se att återvandringen har påverkat de vuxna återvandrarbarnens personlighet. Se vidare om detta i underavsnitt 6.4.4.

Pollock och Van Reken berättar att många vuxna tredje kulturens barn lider av en kronisk rastlöshet. Dessa människor har ett behov av att flytta eller byta riktning i livet ofta. Det finns dock ett motsatt reaktionssätt till en mycket rörlig bakgrund. Dessa tredje kulturens

barn har ett starkt behov att finna sin plats och stanna på ett ställe. (Pollock & Van Reken 2001:125–128) Jouni berättar att han har velat ge sina barn ett stabilt hem eftersom han själv inte har fått växa upp på en och samma ort. Han beskriver det så här: ”*Och det var bland annat en sak jag sa till min fru, när vår familj började växa, att vi väljer en plats där vi bor, och där bor vi sen också. Vi ska ingenstans därifrån. De [=barnen] kan flytta som vuxna vart de vill men som unga rivs de ingenstans.*” (Jouni)

6.4 Tiden i Sverige ur retrospektiv synvinkel

Den tredje forskningsfrågan i min studie är vilken betydelse har tiden i Sverige för informanterna. En retrospektiv synvinkel betyder ett tillbakablickande sätt att se på tiden som gått. Det största temat som kom fram i analysen av forskningsfråga 3 var de bra språkkunskaperna som informanterna fått. Temat fick 7 poäng som det syns i tabellen i bilaga 3. Näst största temat var att tiden i Sverige hade utformat personligheten av informanterna som fick 5 poäng. Detta tema har berört alla informanter, och det kom också fram i föregående forskningsfråga (se underavsnitt 6.3.2). Några informanter konstaterar att tiden i Sverige har varit positiv (4 p.), och några ser att tiden i Sverige har varit neutral (3 p.). Ett tema med 3 poäng är att tiden i Sverige har gjort det lättare att få arbetsplats i Finland. Teman som även fått 3 poäng är funderingar om rötter, känslan av utanförskap samt kulturförståelse som egenskap hos informanterna. Med 2 poäng kom det fram att en av informanterna upplever att hon inte hade någon språklig nytta av åren i Sverige. Två informanter har nämnt att de gärna besöker Sverige. Två informanter berättar att de har haft svårigheter då de bott i Sverige. Svårigheterna gällde hos den ena mobbning om att vara finländare och hos den andra längtan till Finland. Det kom också fram att en informant tycker mycket om svenskheten överhuvudtaget och beskriver att svenskhet är som en hobby för henne. En annan informant berättar att han längtar till Sverige. På forskningsfrågorna 2 och 3 har det varit svårare för informanterna att svara. Detta syns i att svaren är kortare och mindre skildrande än i fråga 1. Kanske har frågorna 2 och 3 varit mer abstrakta för informanterna, och de har alla kanske inte tänkt på dessa saker tidigare. Ett annat skäl till rikare svar på forskningsfråga 1 är att jag frågade mer preciserande frågor i intervjuerna kring just denna forskningsfråga.

Jag behandlar temat om språkkunskaper, både starka och svaga, i underavsnitt 6.4.1. I underavsnitt 6.4.2 berättar jag om vilka drag i tiden i Sverige mina informanter uppskattar. Om rotlöshet och känslan av utanförskap berättar jag om i underavsnitt 6.4.3. Jag avslutar analysen med att berätta i underavsnitt 6.4.4 om hur mina informanter har upplevt att deras personlighet har utformats på grund av tiden i Sverige.

6.4.1 Språkkunskaper

Med språkkunskaper menar jag förmåga att använda ett visst språk. En synonym till språkkunskap är språkfärdighet. För språkkunskap som term finns inte en enda teoretisk definition, men språkkunskap kan tänkas innehålla kunskaper om språkets struktur och ord samt förmåga att tala, förstå, läsa och skriva. Enligt Pauli Kaikkonen behöver människan förmåga att kommunicera språkligt av tre skäl: för att kunna handla med andra, för att utveckla sitt tänkande och för att bygga sin kulturbild vidare. Dessutom uttrycker människan sin kulturella bakgrund med hjälp av språket. (Kaikkonen 1994: 70f.) Alla utom en av informanterna tycker att de dragit språklig nytta av att ha bott i Sverige. Lasse berättar att han fått ett språk ”gratis”, med vilket han menar svenska. Därmed har också engelska och tyska varit lätta att studera för honom. Weckström diskuterar i sin forskning frasen ”att få ett språk gratis”. Hennes informanter använder frasen ofta men några av dem ifrågasätter den. Weckströms informanter är unga vuxna andra generationens sverigefinländare som ännu bor i Sverige. Weckström hänvisar till en informant som berättar att hon har haft möda av att upprätthålla sin förmåga i finskan som är minoritetsspråk i Sverige, och kan inte säga att finskan skulle ha kommit gratis. (Weckström 2011a: 99–101) Samma situation skulle kanske Lasse också haft om hans familj hade stannat i Sverige. Hans starkaste språk i Sverige var svenska, och det språket använde han också med sin syster. Han gick i en svensk skola och hade troligtvis i framtiden arbetat på svenska. Då skulle möjligheterna använda finska blivit färre och färre, och vi vet inte vad språkförmågans öde hade varit om han inte aktivt upprätthållit den.

Kimmo ser det som ”en otrolig rikedom” att kunna använda både finska och svenska flytande i arbetslivet. Heli berättar att hon var ungefär ”1,5-språkig” då de flyttade tillbaka till

Finland. Hon konkretiserar att hon var ett finskt barn som kunde kommunicera på svenska i olika situationer men inte hade något socialt liv på svenska. Hon berättar att hon inte hade några svenskspråkiga vänner och vistades mest med sina finskspråkiga klasskompisar och andra finskspråkiga barn. Om Helis skriftliga språkförmåga berättar att hon i slutet av gymnasiet hade skrivit en uppsats på svenska som nominerats som Finlands bästa svenskspråkiga uppsats bland finskspråkiga skribenter. Heli berättar också att hon nuförtiden upprätthåller språkkunskapen med hjälp av att läsa romaner på svenska. Hon berättar att hon kan välja om hon talar den rikssvenska eller den finlandssvenska språkvarianten, men att finlandssvenskan tar över så småningom när hon talar. Jag antar att detta beror på att Heli bor i Finland där finlandssvenskan är den dominerande språkvarianten i svenska. Även Jouni nämner språkkunskapen när jag frågar om han haft någon nytta av åren i Sverige. Jouni säger att innan han flyttade till Finland med sin familj var hans språkkunskaper på samma nivå som svenska barns. Av hans uttal kunde man tro att han ursprungligen var svensk av sitt påbrå. Han talade neutral rikssvenska, inte sin hemstads dialekt så som många andra. Både Jouni och Lasse har fått sin nuvarande arbetsplats tack vare språkkunskaperna i svenska.

Det är endast Maria som tycker att hon inte dragit någon språklig nytta av att ha bott i Sverige. Hon upplever att den stränga svenskläraren i Finland har ”ruinerat” hennes nytta av att ha lärt sig svenska i Sverige. Hon säger att svenskan har blivit svag men att rikssvenskan känns bekant då hon besöker Sverige. Maria berättar: *”Jag kan förstås lite [svenska] men det är inte flytande. Det förargar mig mycket att det förblev så svagt. Jag vet ju inte vad min språkförmåga var men jag tror att jag kunde det någorlunda.”* (Maria) Här hänvisar Maria till att hon kunde svenska då hon bodde i Sverige men att lektionerna i svenska i Finland gjorde att hon vägrade att tala svenska alls och därmed glömde en del av svenskan. Hon berättar dock att hon förstår och talar en del svenska. När hon besöker hemorten i Sverige har hon lätt att förstå språket där.

Mina informanter preciserar inte vad de menar med sina språkkunskaper; vilka delar av språkkunskapen är starkast och vilka svagare. Deras språkliga identitet har heller inte varit min forskningsfråga så jag vet inte vilket språk är närmast deras hjärta. Trots detta antar jag att deras språkförmåga för det mesta har varit och är mycket stark eftersom de har bott i Sverige en tydlig del av sin barndom då språket är lättast att lära sig. Korkiasaari har i sin undersökning fått som resultat att återvandrarelevernas språkkunskap i svenska har varit

tämligen bra: 20–25 % av återvandrareleverna kunde svenska minst lika bra som svenskspråkiga elever vanligtvis kunde, 50 % bra eller ganska bra, 10–15 % ganska dåligt och 10–20 % mycket dåligt eller inte alls. Språkkunskapen var uppskattad av lärarna, föräldrarna och intervjuarna samt grundande på vitsord i skolbetyg. För en finskspråkig elev är den svenska språkförmågan ett stort kognitivt kapital. Språket måste enligt Korkiasaari dock upprätthållas för att det ska bevaras. Han förmodar att faran att glömma språket är störst bland de unga eleverna. Högstadiel eleverna bevarar det svenska språket lättare eftersom de redan kan det bättre och dessutom lär sig det i skolan. (Korkiasaari 1986: 109, 192f.) Bland mina informanter är Maria yngst. Hon var i 10-årsåldern då de flyttade och hon har haft det svårast att bevara språket. Det har dock varit till stor betydelse att hon hade en oförstående svensklärare i skolan i Finland. Åldern förklarar dock inte allt eftersom Heli var bara ett halvt år äldre då hon flyttade till Finland och hade bott lika länge i Sverige (5 år). Helis språk har bevarats bra. Det beror tydligen mest på att hon har haft motivationen att utveckla sitt språk. Jag anser att det hur länge man har bott i Sverige påverkar det hur bra mina informanter kan svenskan idag. En annan sak som säkert påverkar kunskaperna i svenska är hur mycket de använder det svenska språket.

6.4.2 Uppskattning av tiden i Sverige

Mina informanter har för det mesta uppskattat tiden de har bott i Sverige. Lasse och Jouni hade vistats i stort sett hela sitt liv i Sverige innan de flyttade till Finland och det är inte svårt att gissa att tiden har varit betydelsefull. Lasse berättar om de många fördelarna han har haft tack vare att han bott i Sverige som jag har berättat om i de tidigare underavsnitten. Sammanfattat säger han att han inte haft någon skada av att bo i Sverige. Också Maria säger att hon inte har haft någon skada av att bo i Sverige. Hon tillägger också att hon inte har något negativt att säga om tiden i Sverige. Jag kanske ställde min fråga lite för enkelt: Har du haft någon nytta eller skada av att bo i Sverige? Det är lättare att svara att man inte har haft någon skada än att analysera vilken nytta man har haft av att bo i Sverige. Maria säger också att hon minns tiderna i Sverige som goda, och att hon gärna besöker Sverige.

Också Heli besöker Sverige gärna. Heli berättar att tiden i Sverige har varit mycket berikande. Hon berättar: ”*Jag har fem annorlunda år, som skulle vara mycket tråkigare utan denna erfarenhet.*” (Heli) För henne har allt svenskt blivit mycket viktigt. Hon gillar ”den svenska stilen” som hon det uttrycker. Heli berättar att hon uppskattar svensk estetik och kvalitet i olika saker. Hon tänker att svenskar betar sig bra och har bra social kompetens. De är enligt Heli gladare. Om man behövde hitta någon sämre sida i svenskar säger Heli att de kanske inte är så uppriktiga och ärliga som finländare. När jag frågar vad hon skulle vilja ta med sig av svenskhet i sig själv svarar hon social kompetens och svensk stil. Hon ser att alla bör ha ansvar för stämningen till exempel på en fest. Hon ser ett visst klassindelad tänkande i samhället som en negativ sida i svenskhet. Hon har upplevt att svenskar tänker att de hör till A-klass, att finländare hör till B-klass och folk från andra länder till C-klass. Hon erkänner att hon känner igen ett liknande tänkesätt i sig själv och att hon skulle vilja bli av med det. Sverigefinskhet har lyfts upp under de senaste femton åren i Sverige. Heli är mycket intresserad av fenomenet. Hon reste till Stockholm för att se på pjäsen *Mormors svarta ögon* och har också läst böcker som behandlar sverigefinländare. Hon ser det som en rikedom att ha bakgrunden som sverigefinländare och kunna spegla sin bakgrund mot svenskheten.

6.4.3 Rotlöshet och utanförskap

Det ser ut att inte vara enkelt för informanterna att känna var de har sina rötter. Jouni diskuterar temat i olika skeden av intervjun. Först säger han att han har rötterna mer i barndomens hemort i Sverige än på orten dit de återvandrade i Finland. Trots det, känner han sig alls inte som dagens invånare på sin hemort i Sverige. Hemorten där har förändrats så mycket. Jouni ser också att hans barn gjort att hans rötter har vuxit i det nuvarande hemmet. ”*Jag känner trygghet i mitt hem,*” berättar han. Jouni diskuterar även rotlösheten på det sättet att han har svårt att definiera var han hör hemma om någon frågar. Han fortsätter att det mer är människorna än platserna som följer med honom i hjärtat. Också Pollock och van Reken berättar om vuxna tredje kulturens barns hemkänsla. En del tredje kulturens barn känner starkt att värdlandet känns som ett hem. Andra tänker att föräldrarnas ursprungliga hemkultur känns som egen. Det finns dock de tredje kulturens barn som känner att frågan om hemmet är den svåraste av alla frågor. Många av dem definierar hemmet genom relationer i stället för platser eller kulturer. (Pollock & Van Reken 2001: 121–125) Detta

kommer också fram i Jounis intervju då han berättar att hemma är där hans barn finns. Jag behandlade begreppet ”hem” hos vuxna tredje kulturens barn i avsnitt 5.1. Där kom det fram att många tredje kulturens barn på ett sätt eller annat aldrig kan komma hem igen. Det här beskriver Jouni i samband när han berättar om hur han hade velat tillbaka hem från sommarlovsresan och familjen i stället stannade för att bo i Finland. Orden är gripande. Han säger: ”*Men sen kom jag inte hem, och i själva verket kom jag aldrig mer hem igen.*” (Jouni) Rotlösheten kommer fram också i Joensuu studie. Sex av hennes elva informanter har lidit av rotlöshet. (Joensuu 2008: 95)

Heli beskriver att hon har en känsla av *utanförskap* i nya grupper en längre tid. Hon säger att hon har det lätt att gå in i grupper men utanförskapet följer med. Maria beskriver att hon kände sig utanför då hon bodde i Sverige. Hon säger att fast hon blev mer svensk var hon ändå finsk eller på något sätt lös i samhället. Också Heli berättar att hon är van vid känslan av utanförskap redan från tiderna i Sverige. I Ågrens forskning kommer det fram att andra generationens sverigefinländare som har gått i finsk klass ofta har känt ett visst utanförskap (Ågren 2007: 505). Med utanförskap som begrepp tolkar jag att Heli och Maria menar en känsla av att inte tillhöra i en grupp. Gruppen kan vara en mindre grupp av människor eller hela samhället eller nästan alla slags grupper däremellan. Utanförskap är enligt Mieli, Psykisk Hälsa Finland r.f.:s nätsidor en erfarenhet som nästan alla människor upplever någon gång under sitt liv. Ibland beror det på en ny omgivning och människor som man ännu inte har lärt känna. Utanförskap kan leda till ensamhet, och ensamhet som inte är självvald kan påverka hälsan negativt. (Mieli, Psykisk Hälsa Finland r.f. 2020)

Vuorenkoski har forskat i återvandrarbarns och -ungdomars mentala välmående under 10 år efter återvandringen. Han berättar i sin studie bland annat att återvandrarbarn kort efter återvandringen samt sex år senare inte hade färre vänner än jämförelsegruppen men de kände sig ensammare. Det såg i studien ut som att återvandrarbarnen hade det svårare att ingå i djupare relationer med jämnåriga. Alla återvandrarbarn hade dock inte lidit av sina år de hade levt i Sverige eller återvandringen. Tvärtom kom det fram att många hade dragit nytta av situationen eftersom de fått två språk och två kulturer. Vuorenkoski rekommenderar för invandrarfamiljer att bjuda sina barn på modersmålet och behålla sin kulturella identitet, och samtidigt integrera sig med det omgivande samhället och nå bra språkkunskaper i omgivningens språk. (Vuorenkoski 2000: 63f.) Utanförskapen kan vara en följd av att bli

mobbad i det svenska respektive finska samhället. Både Lasse och Kimmo berättar att de hade blivit skällda för att vara invandrare, finnar eller finnjävlar.

6.4.4 Personligheten har utformats

Alla informanterna berättar att deras personlighet på något sätt har utformats på grund av tiden de vistats i Sverige. Maria och Heli berättar båda om ett mod att hoppa in i nya saker, är det då en ny grupp eller ett nytt livsskede. Maria tycker att det är något som har kommit från hennes barndomsfamilj. Hon skildrar det på följande sätt: *”Ja, nu när jag tänker på det, jag har inte tänkt på det tidigare, men jag tänker på min familj som jag har vuxit i. Där hoppar man i det okända, ger sig i väg och far. Och den här saken slutar, det är ok. Vi sätter en punkt där och den nya saken är där. Kanske är det sådant.”* (Maria) Här tänker Maria att familjens sätt att flytta från ett land till ett annat kanske har påverkat henne själv så att hon lättare vågar gå in i nya saker. Familjen tycks ha haft ett resande levnadssätt.

Lasse berättar att han blivit en starkare människa på grund av tiden i Sverige. Med stark menar han att han inte är så känslig eftersom han har blivit mobbad både i Sverige och i Finland. Lasse berättar också att han känner sig mer öppen och lättare att få kontakt med än finska män i allmänhet. Detta anser han att kommer från tiden i Sverige. Han har vilja och kunnsighet att diskutera med människor. Jouni nämner flera gånger i intervjun vidsyntheten inför olika saker. Detta kommer också fram i Joensuu studie: hennes informanter upplever att de har blivit mer toleranta, förståelsefulla och vidsynta (Joensuu 2008: 95). Också Vikman har fått som resultat att återvandringen kan vara en sådan livsförändring för barn att världsbilden blir mer mångsidig och utvidgad (Vikman 1987: 122f.).

Kimmo berättar att tiden i Sverige har varit positiv och utformat hans identitet starkt. Han berättar att han inte skulle vara den han är idag utan erfarenheten av att bo i Sverige. Han tänker dock att han skulle vara mycket likadan om de stannat i Sverige. Heli berättar om en resa till Sverige då hon var ung vuxen. Det hade känts som en helande upplevelse. Hon känner att en del av hennes rötter finns i Sverige. Hon berättar: *”Det var viktigt för mig att åka dit och få tag i mitt eget livs rötter och bakgrund.”* (Heli) Helis resa hade skett i ett

livsskede då hon hade gått igenom en skilsmässa. Enligt Latvalehto kan just problematiska livshändelser – men också lyckliga sådana – orsaka det att individen börjar söka sin identitet som sverigefinländare (Latvalehto 2018: 376). Här kan vi se att även en återvandrare kan finna sin identitet i sverigefinskhet trots att hen inte längre är sverigefinländare – ens i andra generationen. Som Pollock och Van Reken påpekar är levnadsåren mellan 0–18 år viktiga. Om man då lever utanför föräldrarnas ursprungliga kultur har det en stor påverkan på identiteten som tredje kulturens barn eftersom det är då barnets identitet, relationer med andra och världsbild huvudsakligen formas. (Pollock & Van Reken 2001: 27)

I intervjuerna kommer det fram att livet i två olika kulturer har gett informanterna en bredare synvinkel på världen och kulturer. Informanterna förstår olika kulturer lite mer. Kimmo berättar att han arbetar inom undervisningsbranschen och kan tack vare sin bakgrund i två kulturer förstå en elev som byter land och kultur. Han har fått en empati och förståelse, som går djupare än ytan, för vad som ligger i bakgrunden hos sådana barn. Han säger dock om sin egen återvandring att Finland och Sverige är mycket nära varandra till kulturen, och på grund av detta har återvandringen inte varit någon kulturchock för honom. I Joensuu studie berättar några informanter om liknande erfarenheter: att kulturerna är lika, medan andra har den erfarenheten att Finland är annorlunda till kulturen och de har haft svårigheter att anpassa sig till Finland (Joensuu 2008: 55–59). Pollock och Van Reken har märkt att tredje kulturens barn ofta har färre fördomar mot människor från andra kulturer. Detta beror på att de har haft människor från olika kulturer som vänner – inte bara som bekanta. Det här är den största nyttan som tredje kulturens barn har berättat om: rikedomen och mångfalden i dem de kallar vänner. (Pollock & Van Reken 2001: 97–99)

7 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

I denna studie ville jag ta reda på hur vuxna återvandrade barn har upplevt återvandringen och vilken betydelse de har för tiden i Sverige och återvandringen. Som forskningsfrågor hade jag:

- 1) Hur har informanterna upplevt återvandringen från Sverige till Finland?
- 2) Vilken betydelse har återvandringen för informanterna nu när det har gått tid efter flyttningen?
- 3) Vilken betydelse har tiden i Sverige för informanterna?

I min studie redogjorde jag för erfarenheter och därför valde jag den hermeneutisk-fenomenologiska forskningsgrenen för min studie. Jag intervjuade fem informanter som nu är vuxna och har återvandrat från Sverige till Finland som barn. Jag använde temaintervju där temana är fastlagda men frågornas form och ordning kan variera. Jag analyserade mitt material med IPA-metoden som är ett tolkande fenomenologiskt analysätt. Huvudsakliga intresset för en IPA-studie är vilket innehåll vissa erfarenheter eller händelser har för informanterna i studien.

I denna studies teoridel behandlade jag historiska aspekter av den stora flyttvågen från Sverige till Finland som skedde på 1960- och 1970-talen. Flyttvågen är bakgrunden till min studie eftersom mina informanters familjer har flyttat till Sverige under den. Jag berättade också om dagens sverigefinländare. Som tyngdpunkt hade jag den s.k. andra generationens sverigefinländare, alltså avkomlingarna till människorna som flyttade till Sverige med den stora flyttvågen. Jag berättade också kort om hur första generationens sverigefinländare har det idag. De nyare invandrarna från Finland avgränsade jag utanför min teoridel. Jag skrev också om återvandringen och dess skäl. Jag tog fram begreppet tredje kulturens barn som betyder personer som har bott en märkvärdig del av sina utvecklingsår utanför föräldrarnas ursprungliga kultur. Jag anser att vuxna återvandrarbarn som bott i Sverige under sin barndom också kan ses tillhöra tredje kulturens barn. Jag presenterade några centrala forskningar som gjorts om återvandrarbarn.

Jag fick som resultat att alla informanterna hade saknat tillbaka till Sverige då de hade flyttat till Finland. Två av dem hade levt hela sitt liv i Sverige före återvandringen och hade inte velat flytta till Finland. De hade också upplevt återvandringen som svår, och blev också mobbade för sin "svenskhet". De tre andra informanterna hade en positiv känsla inför flyttningen. Liknande resultat fick Vikman i sin forskning: 22 % av återvandrarbarnen i hans studie hade negativa attityder till återvandringen i förväg, men en positiv attityd hade 53 % av barnen (Vikman 1987: 107f.). Alla mina informanter fick vänner i Finland relativt snabbt. Där har hobbyer varit till hjälp. Skolan upplevdes som annorlunda i Finland än i Sverige. En informant beskriver att han saknade svenska skolan eftersom den var ledigare men ändå målinriktad. De flesta av mina informanter klarade sig bra i skolan i Finland och hade inga större svårigheter. Tre av mina fem informanter upplevde svenskundervisningen i skolan hemsk och väldigt frustrerande eftersom de kunde svenska men blev hela tiden korrigerade för det rikssvenska uttalet. En informant beskrev det som att börja lära sig finska från början fast man redan kan tala språket. Enligt Tikka har barn ofta stora förväntningar före återvandringen (Tikka 2004: 8). Detta speglar sig också i min studie: En informant väntade sig att finländarna skulle ha varit mer gemenskapliga och öppna. Detta kan bero på att i Sverige hade sverigefinländarna haft täta kontakter med varandra. Föreningsverksamheten var stark, och också det finskspråkiga församlingsarbetet har varit betydelsefull för några av mina informanter. (Se: Korkiasaari 2000: 261–306, 409–430)

I den andra forskningsfrågan om återvandringens betydelse hade informanterna lite svårare att svara på. Detta syns i att svaren är lite kortare än i början av intervjuerna då vi behandlade mer konkreta frågor om återvandringen som erfarenhet. Informanterna grubblade mycket över hur livet i Sverige hade varit om de ännu hade levt där. En del tycker att livet skulle ha kunnat vara helt bra där med. En del säger dock att de är nöjda med att föräldrarna gjorde beslutet att flytta till Finland, och att de inte skulle vilja flytta tillbaka till Sverige. De spekulerar att i Sverige skulle de kanske arbeta på en fabrik när de i Finland har fått högre utbildning. En av informanterna vars återvandring hade varit en svår erfarenhet tänker att han har fått mer självförståelse och vidsynthet på grund av återvandringen. En svår upplevelse har haft goda konsekvenser.

Vilken betydelse har då tiden i Sverige för informanterna? Fyra av fem av dem uppskattar språkförmågan de fått av att bo i Sverige. En informant upplever att språkkunskapen har

ruinerats på grund av en nedslående svensklärare i Finland. Tre av informanterna har haft stor nytta av språkförmågan i arbetslivet. Mina informanter har för det mesta uppskattat tiden de har bott i Sverige. En informant följer aktivt fenomenet sverigefinskhet i dagens Sverige. Hon kristalliserar att det är en rikedom att ha bakgrunden som sverigefinländare och kunna spegla sin bakgrund mot svenskheten. Mina informanter har haft även svårigheter som följt av tiden i Sverige. En informant berättar om rotlöshet som följt honom i livet. Med det menar han att han har det svårt att säga var han kommer ifrån. Två informanter uttrycker en känsla av utanförskap som följer eller har följt dem i livet. Tiden i Sverige har allt som allt haft positiva följder för mina informanter: de har blivit mer vidsynta och förståelsefulla för människor från andra kulturer. Också Pollock och Van Reken anser att vuxna tredje kulturens barn har färre fördomar för andra länders människor (Pollock & Van Reken 2001: 97–99).

7.1 En sträcka av erfarenheter

Erfarenheten att återvändra kan hos mina informanter läggas på en sträcka där erfarenheten i andra ändan har varit mycket traumatisk och i andra ändan vardaglig. I den traumatiska ändan finns Jounis upplevelse. Maria uttrycker sig så att jag skulle tänka att hennes erfarenhet har varit mer åt den vardagliga ändan. Lasse har saknat sitt liv i Sverige länge så jag förmodar att hans subjektiva erfarenhet har varit från sträckans mitt lite åt den traumatiska ändan. Han har ju också blivit mobbad. Som helhet skulle jag säga att Heli är i mitten av sträckan. Hennes återvandring har skett utan större problem men hon har stött på någon mindre kulturkrock då hon väntade sig en gladare mottagning av finländarna. Kimmo för sin del har enligt min tolkning tagit återvandringen ganska lugnt, utan större villervalla. Han berättar dock att återvandringen och åren i Sverige har påverkat hans identitet stort. Man måste dock komma ihåg att alla i något skede har haft starka känslor som följt av återvandringen. Känslorna har kunnat vara i form av saknad efter vänner, mobbning av att vara ”svensk” eller frustation på svenska lektioner.

Det är svårt att jämföra informanternas subjektiva erfarenheter om återvandringen eftersom de har mycket annorlunda sätt att uttrycka sig. Kimmo är mycket lugn i sättet att tala medan

Jouni använder mycket gester och starka uttryck. Maria är också lugn, samt Lasse som till och med gäspar flera gånger under intervjun. Jag undrar vad detta beror på. Försöker han ta avstånd från svåra minnen jag frågar om? Är ämnet tråkigt? Eller är han helt enkelt trött? Utan att fråga honom kan jag inte veta svaret. Heli har ett mycket analytiskt sätt att svara på frågorna och det syns att hon har funderat mycket på följderna av åren i Sverige och återvandringen. Frågan är, om man överhuvudtaget kan jämföra människors erfarenheter med varandra. Jag anser att erfarenheter innerst inne är personliga, och personligt lidande kan inte jämföras med varandra. Jag ville dock placera mina informanter på en skala för att ta fram erfarenheternas diversitet, det att samma livshändelse kan ha erfarits på mycket olika sätt. Jag spekulerar orsaker till annorlunda erfarenheter nedan.

7.2 Skäl till annorlunda erfarenheter

Varför har då informanterna så annorlunda sätt att erfara återvandringen trots att de har flyttat mellan samma två länder, de alla har varit i skolåldern och de alla har kunnat det finska språket väl när de flyttade till Finland? Även decenniet då de återvandrade har varit det samma. Orsakerna kan vara flera. De av mina informanter som upplevde återvandringen svårast var Jouni och Lasse. De hade båda bott i stort sett hela sitt liv i Sverige före återvandringen. För dem var Sverige det enda hemlandet, och Finland endast ett sommarlovsland där släktingar bor. Detta kan vara en starkt påverkande orsak. Resten av mina informanter hade bott i Finland före de flyttade till Sverige. De hade alla något slags minne av tiden då de bodde i Finland. Därför har det kanske känts naturligare för dem att flytta tillbaka.

Heli och Maria bodde i Sverige ungefär i samma ålder. Maria bodde där i åldern 5–10 år och Heli i åldern 6–10,5 år. Heli gick i skolan i Sverige ett år längre, och har kanske därför haft starkare känslor vid återvandringen. Kimmo bodde i Sverige i åldern 10–15 år. Han har troligtvis lärt sig starkare svenska och fått djupare vänskapsrelationer i Sverige än Heli och Maria på grund av sin ålder. Åt denna riktning pekar också Vikmans studie. Han anser att över 12-årigas negativa attityder till återvandringen får sin förklaring av att deras sociala kontakter redan har bildats mycket stabila. Sorgen över att skiljas från vännerna är stor. (Vikman 1987: 113) Vikmans studie får stöd av Lasses erfarenheter: han började högstadiet

efter att ha flyttat till Finland och hade starkt negativa attityder till återvandringen. Däremot uttrycker Kimmo trots allt inte att han skulle ha haft negativa attityder till flyttningen. Han berättar dock om att han har varit föraktad i Sverige för att vara av finskt påbrå. Därför har hans förståelse för invandrare blivit stark. Enligt min studie påverkar kanske det hur länge man har bott i Sverige mer än flyttåldern i det hur man upplever återvandringen.

Vikman har tagit fram att barn ofta får en relativt kort tid på sig att förbereda sig i flyttanken och själva återvandringen. Trots att föräldrarna kanske har diskuterat återvandringen länge kommer det slutliga och säkra beskedet om flyttningen till barnen plötsligt och nära flyttdagen. Detta beror ofta på att föräldrarna själva inte vet flyttningens exakta tidpunkt mycket i förväg. Till exempel kan föräldrarna få besked om arbetsplats sent. Enligt Vikman är det en underlättning för barn speciellt under tonåren att få veta flyttidpunkten. Beskedet om flyttdagen gör också atmosfären hemma lättare. (Vikman 1987: 21f.) Av mina informanter fick Jouni inte alls förbereda sig med tanken av att återvändra. För honom har återvandringen också varit mycket traumatisk. Lasse säger i intervjun att man diskuterat flyttningen ett par år men att själva flyttningstidpunkten ändå kom överraskande. I Helis familj diskuterades flyttningen 1–2 år före flyttningen. Det när själva flyttdagen bestämdes kom inte fram i intervjun. Maria kommer inte ihåg när flyttningen började diskuteras. Kimmo minns att flyttningen var ganska klar ungefär ett halvt år före flyttningen eftersom han inte behövde göra några val för tillvalsämnen i skolan för kommande årskursen. Det ser ut som att om mina informanter hade fått veta om flyttningen minst ett halvt år i förväg hade det gjort deras attityder till flyttningen positivare. Det här kan jag inte vara säker om eftersom det är samma informanter som bodde en kortare tid i Sverige som fick veta om flyttningen i god tid.

Korkiasaari funderar i sin forskning på att många återvandrarelever har bott på tätbefolkade orter i Sverige medan de i Finland ofta har flyttat till glesbygden. Därför har det varit svårare för dem att skaffa vänner. Det har också påverkat hobbymöjligheter. (Korkiasaari 1987: 205) Detta var situationen för Jouni. Hans nya hemort i Finland var en 77:e del till storleken jämfört med den de bodde på i Sverige. Han berättade om att saknad av ljus var ett stort problem för honom i Finland. Han saknade också hobbymöjligheter och möttes av fördomar bland jämnåriga; de var inte vana vid folk som flyttade till orten. För Lasse var situationen omvänd. Han flyttade från en mindre ort till en ort som var 23 gånger större än hemorten i

Sverige. Hobbymöjligheterna har troligtvis varit bättre på den finska hemorten. Idrottshobbyn var avgörande för honom för att hitta vänner under första sommaren i Finland. Både Maria, Heli och Kimmo flyttade till en aning större ort än den de hade bott på i Sverige. Kimmo beskriver att hobbymöjligheterna hade trots det varit mycket färre på hemorten i Finland.

En sak som Kimmo tog upp i intervjun och som jag själv tänker att kan ha en stor betydelse för hur mina informanter har anpassat sig i Finland är hur man på den nya hemorten är vana vid människor som flyttar från andra länder eller nationella minoriteter. Kimmo säger att på orten dit han flyttade är man van vid att människor kommer och går, flyttar från ett land till ett annat. Jag jämförde på Statistikcentralens webbsida hur många utomlands födda invånare det år 1990 bodde på de olika orterna som mina informanter har flyttat till. Andelen invånare varierade på de olika orterna från 1,3 % till 1,6 %. (Statistikcentralen 2020) Skillnaden är så pass liten att jag antar att de finska orternas struktur gällande utomlands födda invånare inte har betydelse för hur mina informanter har upplevt återvandringen. Trots detta har atmosfären gällande nationella minoriteter troligtvis varit mycket annorlunda i Sverige än i Finland eftersom det fanns mycket mer människor med utländskt påbrå i Sverige än i Finland på 1980-talet. Atmosfären kan skilja sig mellan de orter som mina informanter flyttade till trots att mängden utlänningar inte skiljer sig stort mellan orterna.

Alla mina informanter har haft bra kunskaper i det finska språket då de flyttade till Finland. Det har säkert underlättat deras anpassning till det nya hemlandet. I deras förmåga i det finska språket finns inga stora skillnader, och därför tänker jag att språkförmågan inte kan förklara skillnaderna i hur mina informanter upplevde återvandringen. Deras personlighet kan däremot ha haft påverkan på deras erfarenheter. Jag kan dock inte jämföra mina informanter grundande på deras personlighet eftersom jag enbart intervjuat dem en gång och kan därför inte säga mycket om deras personlighet. Korkiasaari diskuterar i sin forskning att saker som påverkar det hur barnet anpassar sig till återvandringen är bland annat livsförändringarnas antal och kvalitet. Också barnets personliga egenskaper och färdigheter samt det stöd som familjen och omgivningen kan ge barnet hjälper hen att anpassa sig. (Korkiasaari 1986: 208)

Det har gått från 30 till 39 års tid mellan mina informanternas återvandring och intervjuutgångspunkten. Under den tiden hinner man fundera mycket på flyttningen och ge nya betydelser för återvandringen och tiden i Sverige. Delvis glömmar man vissa saker som skett. Andra saker är starkt i minnena. Några svåra saker kanske känns mindre svåra nuförtiden. Vi bygger vår berättelse med hjälp av att minnas. Korhikangas skriver att det att minnas styrker identiteten och med hjälp av att minnas bygger vi en uppfattning av vårt livs gång. Enligt Korhikangas strukturerar en vuxen sitt minne med hjälp av den nuvarande livssituationen och de centrala skedena i sitt livs gång. Allt som hänt under livet påverkar det hur vi ser på barndomen. (Korhikangas u.å.) Bland mina informanter har Jouni funderat mycket på sin återvandring eftersom den har varit så traumatisk för honom och har påverkat hans liv stort. Maria har kanske inte upplevt återvandringen så strakt, men för henne är det hårt att hennes språkförmåga inte förblivit bra. Därför minns hon mycket väl lektionerna i svenska efter återvandringen. De hade känts tunga. Här kan man se att nutiden påverkar det hur människan ser på det förflutna.

7.3 Stöd till återvandrare och andra barn som flyttar till Finland

Återvandrare är inte endast de som flyttat från Sverige till Finland på 1980-talet. Även idag återvandrar familjer, vars föräldrar temporärt har arbetat utomlands, till Finland. Det flyttar också personer till Finland vars ursprung är i andra länder. Hur kan man då hjälpa återvandrare och andra barn som flyttar till Finland? Jag tänker att deras röst borde få höras i skolan och i samhället. Jag föreslår att lärare som har utomlandsbodda barn i sin klass låter dem berätta om sina erfarenheter till andra och på detta sätt uppskattar historien som barnen har i bakgrunden. På det sättet uppmärksammar man diversitet i kulturer och minskar fördomar. Ju mer kännedom man har av olika kulturer desto färre fördomar har man. Det som är främmande och känns farligt blir bekant och uppskattat.

Som lärare för återvandrare- och andra från andra länder flyttade elever kan man också annars göra mycket. Korhikangas har samlat råd för lärare i bilagan av sin forskning. Centralt är att ordna eleven en mjuklandning i den finska skolvärlden. Läraren ska koncentrera sig på väsentliga saker så som att öka elevens ordförråd i finska om det behövs. Samtidigt bör man

stödja och bevara andra språk som eleven kan. (Korkiasaari 1986: 258f.) Jag hoppas att svenskundervisningen i Finland har utvecklats sedan 1980-talet och att rikssvenskan uppskattas som en språkvariant. Enligt grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen som gjorts av Finlands utbildningsstyrelse år 2014 bör man i undervisning av andra inhemska språket svenska jämföra skillnaderna mellan rikssvenska och finlandssvenska. Eleverna bör också fundera på sin egen språk- och kulturbakgrund. Svenskundervisningen bör differentieras också uppåt så att även elever som redan kan svenska får tillräckliga utmaningar. I grunderna för läroplanen påpekar man också att flerspråkiga elevers flerspråkighet och deras identitet och självkänsla bör stödjas. (Utbildningsstyrelsen 2014: 87f., 202, 325f.) Det ser ut att man har utvecklat undervisningen mot en mångfaldigare riktning.

Av egen erfarenhet påstår jag att det hjälper om man får diskutera sina erfarenheter med andra som har liknande bakgrund. Därför föreslår jag att man grundar en förening som ordnar verksamhet för tredje kulturens barn som återvandrat till Finland. Finska kyrkans missionsorganisationer ordnar Finnish Body Foreign Soul-läger till före detta missionsbarn, det vill säga ungdomar vars föräldrar har varit missionärer. Där kan de dela med sig av sin erfarenhet av den mångkulturella barndomen de levte. I Facebook finns en grupp som heter Third Culture Kids Everywhere där man kan diskutera sina erfarenheter. Kanske borde det finnas en egen grupp för vuxna återvandrarbarn som flyttat från Sverige till Finland. Överhuvudtaget behövs stöd från jämlikar.

7.4 Slutord

Det finns inte bara ett enda svar på frågan hurdan erfarenhet återvandringen har varit för mina informanter. Erfarenheten varierar mellan informanterna och också en informant kan uppleva att återvandringen har varit till både nytta och skada. Jag frågade i inledningen om vi kan lära oss något av återvandrarernas erfarenheter och spegla det med erfarenheter av dagens immigranter. Det som jag skrev i föregående avsnitt om hur återvandrarbarn kan hjälpas i Finland kan tillämpas direkt till andra barn som flyttar från andra länder till Finland. Återvandrare har erfarenhet som de kan dra nytta av till exempel i arbetslivet.

Jag vill ta upp kulturförståelsen som enligt min studie och andra forskningar är stark bland återvandrare. När man har vuxit i två kulturer bildas det en tvärkulturell förståelse – en uppfattning om att människor i olika kulturer i grund och botten är mycket lika. Rotlösheten kom fram som tema i mina resultat. Jag har själv den erfarenheten att man kan ha rötter i olika länder samtidigt och man kan också låta sina rötter växa djupare i en kultur. Detta har i mig skett genom att stärka min svenska språkförmåga. Också en informant berättade att hon har en del av sina rötter i Sverige trots att hon nu bor i Finland. Många av mina informanter har mycket att göra med svenska språket i sitt liv, antingen i arbetslivet eller privatlivet. Det verkar som att det är viktigt för dem att ha med svenskan att göra. Kanske deras identitet har både svenska och finska drag, och kanske drag av en tredje kultur.

Jag tycker att jag lyckades med att få fram rösten av återvandrare som har flyttat från Sverige till Finland. Kanske har jag kunnat ge något också till migrationsforskningen i form av en fallstudie som är retrospektiv. Analyssättet är jag nöjd med eftersom det gav mig möjligheten att tolka informanternas svar. Jag vågade dock inte göra för långtgående tolkningar eftersom jag tänker att jag lätt då skulle ha kunnat gå vilse. Det kändes säkrare att hålla fast vid vad informanterna faktiskt hade sagt. Analysen kunde ha fått mer stöd av teori och tidigare forskningar. Problemet var att sådant var svårt att hitta. Det har inte gjorts mycket ny forskning om återvandrare och deras barn, om knappt någon. I fortsättningen skulle man kunna studera vidare återvandrararnas identitet och uppfattningar om svenskhet och finskhet. Man skulle också kunna upprepa denna studie med ett större antal informanter.

För mig själv har denna studie haft stor betydelse som en resa till mitt förflutna. Det har också varit givande att höra mina informanternas historier. Jag vill ännu en gång tacka mina informanter om att de gett mig möjligheten till denna intressanta process.

KÄLLOR

Material:

Fem intervjuer gjorda i maj–augusti 2019, bevaras hos skribenten.

Litteratur:

Alakoski, Susanna. 2007. *Svinalängorna*. Stockholm: Bonnier.

Allardt, Erik. 1996. Samhällsutvecklingen i Finland och Sverige efter 1945 – bakgrunden till ut- och invandringen. I: *Finnarnas historia i Sverige 3. Tiden efter 1945*. Red. av Jarmo Lainio. Helsingfors: Finska Historiska Samfundet - Nordiska museet. S. 17–36.

Björklund, Krister. 2012. Suomalainen, ruotsalainen vai ruotsinsuomalainen? Ruotsissa asuvat suomalaiset 2000-luvulla. *Tutkimuksia A* 41. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Castles, Stephen & Miller, Mark J. 1993. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. London: The Macmillan Press Ltd.

Eskola, Jari. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. I: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Red. av. Juhani Aaltola och Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus. S. 133–157.

Fingeroos, Outi & Haanpää, Riina. 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. I: *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214*. Red. av Outi Fingeroos, Riina Haanpää och Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. S. 25–48.

Forskningsetiska delegationen. 2019. Etiska principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskaperna i Finland. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019*. [Citerad 2.4.2020] Tillgänglig: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf>.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kaikkonen, Pauli. 1994. *Kulttuuri ja vieraan kielen oppiminen. Opetus 2000 -sarja*. Helsinki: WSOY.

Kielitoimiston sanakirja. 2020. [Citerad 26.4.2020] Tillgänglig: <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>>.

Korkiakangas, Pirjo. [u. å.] *Lapsuuden muistelu*. [Citerad 18.5.2020] Tillgänglig: <<http://www.avoinmuseo.fi/kassaatko/korkiakangas.php>>.

- Korkiakangas, Pirjo. 2005. Muistoista tulkintaan - muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. I: Polkuja etnologian menetelmiin. Red. av Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson och Helena Ruotsala. Helsinki: Ethnos. S. 129–147.
- Korkiasaari, Jouni. 1986. Paluuoppilaiden sopeutuminen. Siirtolaisuustutkimuksia A 13. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Korkiasaari, Jouni. 2000. Suomalaiset Ruotsissa 1940-luvulta 2000-luvulle. I: Suomalaiset Ruotsissa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3. Red. av. Jouni Korkiasaari & Kari Tarkiainen. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. S. 135–496.
- Korkiasaari, Jouni. 2001. Suomalaiset Ruotsissa II maailmansodan jälkeen. Ruotsin suomalaisperäisen väestön ominaispiirteet eri vuosikymmeninä. [Citerad 30.4.2019] Tillgänglig: <<http://www.migrationinstitute.fi/fi/article/ulkosuomalaiset/suomalaiset-ruotsissa-ii-maailmansodan-jalkeen-ruotsin-suomalaisperaisen>>.
- Laine, Timo. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. I: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalla tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Red. av. Juhani Aaltola och Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus. S. 26–43.
- Latomaa, Timo. 2014. Psykologinen elämäkertatutkimus. Kokemushistoriallinen tutkimus psykologiatieteen perusmenetelmänä. I: Kokemuksen tutkimus IV. Annan kokemukselle mahdollisuuden. Red. av Kaisa Koivisto, Jani Kukkola, Timo Latomaa och Pirkko Sandelin. Rovaniemi: Lapland University Press. S. 115–146.
- Latvalehto, Kai. 2018. Finnish Blood, Swedish Heart? – Examining Second-Generation Sweden-Finnishness. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Latvalehto, Kai. 2019. Musik som återspeglare av sverigefinskhet och andra generationens mirakel. I: Många grenar. Berättelser om sverigefinnarnas liv och kultur från 1960-talet till våra dagar. Red. av. Marianne Haapoja och Saijaleena Rantanen. Valkeakoski: Työväen Musiikkitahtuma ry. S. 143–157.
- Levä, Maria. 2008. Ruotsinsuomalaisten suomalaisen identiteetin ulottuvuudet 2000-luvun alussa. Pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto. [Citerad 6.6.2019] Tillgänglig: <http://siirtolaisuusinstituutti.fi/files/pdf/webreport/webreport_033.pdf>.
- Lundkvist, Sven. 1996. Återblick och reflektioner. I: Finnarnas historia i Sverige 3. Tiden efter 1945. Red. av Jarmo Lainio. Helsingfors: Finska Historiska Samfundet - Nordiska museet. S. 455–476.
- Mieli, Psykisk Hälsa Finland rf. 2020. Ulkopuolisuus. [Citerad 28.4.2020] Tillgänglig: <<https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunteet/ulkopuolisuus>>.
- Migrationsinstitutet. 2019. Tilastot. Siirtolaisuus 1945–2014. [Citerad 30.4.2019] Tillgänglig: <http://www.migrationinstitute.fi/fi/tietopalvelut/tilastot#quickset-fi_tietopalvelut_tilastot=1>.
- NE = Nationalencyklopedins ordbok. 1996. Tredje bandet. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Höganäs: Bra böcker.
- Perttula, Juha. 2009. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. I: Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Red. av.

- Juha Perttula och Timo Latomaa. 3:e upplagan. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus S. 115–162.
- Pollock, David C. & Van Reken, Ruth E. 2001. *Third Culture Kids. The Experience of Growing Up Among Worlds*. London: Nicholas Brealey Publishing.
- Rantanen, Saijaleena. 2019. ”Jag är stolt över mina rötter.” Utformningen av sverigefinländarnas kulturliv och identitet från 1960-talet till nutid. I: *Många grenar. Berättelser om sverigefinnarnas liv och kultur från 1960-talet till våra dagar*. Red. av Marianne Haapoja och Saijaleena Rantanen. Valkeakoski: Työväen Musiikkitapahtuma ry. S. 21–33.
- Smith, Jonathan A. & Osborn, Mike. 2015. *Interpretative Phenomenological Analysis. I: Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods*. Red. av Jonathan A. Smith. Tredje upplagan. London: Sage Publications. S. 25–52.
- SO = Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien. 2009. [Citerad 4.5.2019] Tillgänglig: <<https://svenska.se/>>.
- Statistikcentralen. 2020. Maahanmuuttajat. [Citerad 14.5.2020] Tillgänglig: <http://pxnet2.stat.fi/explorer/Maahanmuuttajat_2017/kuntakartta.html>.
- Sveriges lag. Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. [Citerad: 9.6.2019] Tillgänglig: <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009724-om-nationella-minoriteter-och_sfs-2009-724>.
- Tikka, Ilona. 2004. *Suomalainen lapsi maailmalla. Kolmannen kulttuurin kasvatit*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Tähtinen, Juhani & Vitie, Paula. 2015. Elämäkerta ja -muistitietotutkimuksesta uusia avauksia kasvatuksen historialle. I: *Koulumuistot – kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta*. Red. av Janne Sääntti. Helsinki: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. S. 16–45.
- Tökkäri, Virpi. 2018. Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. I: *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*. Red. av Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen. Rovaniemi: Lapland University Press. S. 64–84.
- Ukkonen, Taina 2002. Mietteitä muistitietohistorian eettisistä ja lähdekriittisistä ongelmista. *Elore*, 9(2) [Citerad 30.3.2020]. Tillgänglig: <<https://journal.fi/elore/article/view/78370/39269>>.
- Utbildningsstyrelsen. 2014. *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen. Föreskrifter och anvisningar 2014:96*. [Citerad 21.8.2020] Tillgänglig: <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/166434_grunderna_for_laroplanen_v_erkkojulkaisu.pdf>.
- Vasenkari, Maria. 1995. Några synpunkter på dialogisk antropologi. I: *Nord-Nytt* 58. S. 47–51.
- Vikman, Juha-Pekka. 1987. *Vanhempien paluumuutto kouluikäisten lasten elämänmuutoksena*. Tampereen yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 144. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Vilkman, Sanna. 2019. Ruotsinsuomalaisuus ei enää ole suomalaisuutta Ruotsissa – monelle musiikki on kolmas kotimaa. [Citerad 14.8.2019] Tillgänglig: <<https://yle.fi/uutiset/3-10890445>>.
- Virta, Erkki. 1989. Hur är det att vara finländare? Etnisk identitet hos återflyttade och andra finländska ungdomar. Centrum för invandringsforskning. Forskningsgruppen för studier av etniska relationer, social kognition och tvärkulturell psykologi. Rapport nr 24. Stockholm: Stockholms universitet.
- Virtanen, Juha. 2011. Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. I: Laadullisen tutkimuksen käsikirja. E-bok. Red. av. Jari Metsämuuronen. Helsinki: International Methelp Oy. S. 153–215.
- Vuonokari, Erkki. 2017. Statistik. Hur många är vi? [Citerad 29.4.2019] Tillgänglig: <<https://arkisto.org/sverigefinsk-kultur/vilka-ar-sverigefinlandare/statistik/>>.
- Vuorenkoski, Lauri. 2000. Childhood Between Two Countries. Resilience and Mental Well-being of Finnish Remigrant Children and Adolescents. Acta Universitatis Ouluensis, Series D, Medica. Oulu: Oulun yliopisto.
- Warinowski, Anu. 2012. Maailmalle yhtenä, takaisin toisena? Suomalaisten ekspatriaattiperheiden lapset kulttuurisissa siirtymissä. Tutkimuksia A 42. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Weckström, Lotta. 2011a. Representations of Finnishness in Sweden. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Weckström, Lotta. 2011b. Suomalaisuus on kuin vahakangas. Ruotsinsuomalaiset nuoret kertovat suomalaisuudestaan. Tutkimuksia A 36. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Ågren, Marja. 2007. Risteilyllä – identiteettien välisellä matkalla. I: Kahden puolen Pohjanlahtea II. Enemmistöjen ja vähemmistöjen kesken. Red. av. Marianne Junila och Charles Westin. Helsinki: Suomalaisuuden Kirjallisuuden Seura. S. 486–508.

Opublicerade källor:

- Joensuu, Maria. 2008. Kahden maan kansalaiset. Paluumuuttajien identiteetin tarkastelua. Pro gradu -tutkielma. Humanistinen tiedekunta. Oulun yliopisto.

BILAGOR

Bilaga 1. Formulär för forskningstillstånd

SUOSTUMUS OSALLISTUA TUTKIMUKSEEN

Suostun osallistumaan Katja Kiviniemi-Collinsin pohjoismaisen filologian pro gradu - tutkielmaan haastateltavana. Tutkielma käsittelee kokemuksia paluumuutosta. Voin missä tahansa tutkimuksen vaiheessa kieltää haastatteluaineistoni käyttämisen.

Haastatteluaineisto säilytetään Katjan kotona, eikä sitä sellaisenaan näytetä muille kuin Katjan opinnäytetyön ohjaajalle. Tutkielmassa tietojani käsitellään anonymisti niin, ettei henkilöllisyyteni käy missään vaiheessa ilmi. Tutkielmassa minusta käytetään peitenimeä. Tutkimusaineistoa käytetään ainoastaan tutkimustarkoituksiin, ja se tuhoetaan, kun Katja ei enää käytä sitä tutkielmaansa.

- Haastatteluani saa käyttää jatkossa Katjan mahdollisessa väitöskirjassa.
 Haastatteluaineisto tuhoetaan väitöskirjan valmistumisen jälkeen.

- Minuun saa ottaa yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse tutkimukseen liittyvissä asioissa.

Puhelinnumero _____

Sähköpostiosoite _____

Jos mieleeni tulee myöhemmin jotain lisättävää haastatteluun, tai jos haluan kysyä jotain, voin soittaa tai laittaa sähköpostia Katjalle, puh. 040 720 2627, s-posti: collins.katja@gmail.com.

Tätä suostumuslomaketta on tulostettu kaksi kappaletta. Toinen jää itselleni, toinen Katjalle. Vahvistan suostumukseni allekirjoituksellani.

Paikka ja aika

Allekirjoitus

Nimenselvennys

Bilaga 2. Intervjuteman och -frågor

Intervjun förs på finska eller svenska enligt informantens önskan.

Jag är intresserad av dina minnen och tankar om att flytta från Sverige till Finland. Jag kommer att behandla svaren så att du förblir anonym. Jag spelar in intervjun så att jag lättare kan minnas dina svar.

A. Tiden före flyttningen

Hur länge bodde du i Sverige?

Hurdan språkförmåga hade du?

Vilka förväntningar hade du om flyttningen?

Vilken bild hade du om den blivande hemorten?

Vilka känslor väckte tanken om att flytta bort från Sverige, och att flytta till Finland?

B. Själva flyttningen

När flyttade ni? Hur gammal var du då?

Kommer du ihåg dagen du flyttade? Hur kändes det då?

Vad minns du av tiden just efter flyttningen?

C. Efter flyttningen

Hur kändes det att bo i den nya hemorten?

Hur skilde den sig från din hemort i Sverige?

Var det som du förväntat dig? Var det något som förvånade dig?

Började du i skolan eller att studera eller att jobba eller något annat? Hur gick det i skolan resp. studierna resp. jobbet?

Hur kändes den finska kulturen? Var det bekant? Förvånade något dig?

Längtade du efter något i Sverige?

D. Nu

Hur gammal är du nu?

Vilken betydelse har tiden i Sverige för dig? Har du haft nytta eller problem av att bo i Sverige?

Vad tänker du nu om att du flyttade till Finland?

Tack så mycket för intervjun! Om du vill tillägga något i dina svar senare, kan du skicka mig epost eller så kan jag intervjua dig igen.

Får jag använda dina svar om jag i framtiden gör en doktorsavhandling?

Bilaga 3. Temamatrixerna om informanternas svar på forskningsfrågorna

++ *mycket givande eller starkt uttryckt tema*

+ *temat nämnt*

– *temat inte nämnt*

I sista kolumnen poängen för varje tema där en + gett ett poäng.

Fråga 1. Hur har informanten upplevt återvandringen från Sverige till Finland?

	Jouni	Lasse	Heli	Maria	Kimmo	Sammanlagt
T1 Flyttningen som något negativt	++	++	–	–	–	4
T2 Flyttningen som något positivt	–	–	++	–	+	3
T3 Flyttningen som något neutralt	–	–	–	+	+	2
T4 Flyttning som något motstridigt	–	–	+	–	–	1
T5 Fick inte veta om flyttningen i förväg	+	–	–	–	–	1
T6 Svåra känslor efter flyttningen	++	+	+	–	–	4
T7 Negativa känslor om nya hemorten	+	–	+	–	–	2
T8 Skolan var annorlunda	–	++	–	–	++	4
T9 Klarade sig fint i skolan	+	+	–	–	–	2

	Jouni	Lasse	Heli	Maria	Kimmo	Sammanlagt
T10 Svårigheter i skolan	–	–	+	–	–	1
T11 Att studera svenska i skolan var obehagligt	–	–	++	++	++	6
T12 Finlandssvenska lät konstigt	–	+	+	+	+	4
T13 Mötte fördomar	++	++	–	–	–	4
T14 Längtan tillbaka	++	+	–	+	++	6
T15 Svårt att minnas flyttningen	–	++	+	–	–	3
T16 Fick kompisar	+	+	+	+	+	5
T17 Överraskningar i kulturen	–	–	++	–	–	2
T18 Inga överraskningar i kulturen	–	+	–	–	–	1
T19 Positiva saker efter flyttningen	+	–	–	–	–	1
T20 Om skäl till flyttningen	++	–	–	–	–	2
T21 Mötte inga fördomar bland finländare	–	–	–	–	++	2
T22 Förstår föräldrarnas beslut	++	–	–	–	–	2

Fråga 2. Vilken betydelse har återvandringen från Sverige till Finland för informanterna?

	Jouni	Lasse	Heli	Maria	Kimmo	Sammanlagt
T1 Hur skulle livet i Sverige varit?	+	-	++	-	++	5
T2 Vill låta sina barn bo på en plats	+	-	-	-	-	1
T3 Flyttningen till Finland varit positiv sak	-	+	-	+	-	2
T4 Flyttningen till Finland varit neutral sak	-	-	-	-	+	1
T5 Återvandringen format personen positivt	++	-	-	-	-	2
T6 Återvandringen påverkat personens utbildning	-	++	-	-	-	2
T7 Självförståelse	++	-	-	-	-	2

Fråga 3: Vilken betydelse har tiden i Sverige för informanterna?

	Jouni	Lasse	Heli	Maria	Kimmo	Sammanlagt
T1 Bra språkkunskap	+	++	++	-	++	7
T2 Arbetsplats	+	+	-	-	+	3
T3 Rötter	++	-	+	-	-	3
T4 Tiden i Sverige positiv	-	-	++	+	+	4
T5 Ingen språklig nytta	-	-	-	++	-	2
T6 Tiden i Sverige neutral	-	+	-	++	-	3
T7 Besöker gärna Sverige	-	-	+	+	-	2
T8 Utanförskap	-	-	++	+	-	3
T9 Kulturförståelse	-	-	+	-	++	3
T10 Utformat personligheten	+	+	+	+	+	5
T11 Längtan till Sverige	+	-	-	-	-	1
T12 Svårigheter i Sverige	-	+	-	-	+	2
T13 Tycker om det svenska	-	-	+	-	-	1

Bilaga 4. Citaten på det ursprungliga språket finska

Citaten är i den ordning som de uppkommer i studien.

s. 41

”Man frågade också oss om vi ville flytta. Jag svarade, att aldrig i livet ska vi flytta.” (Lasse)

”Kysyttiin meiltäkin, että miltä se tuntuis. Vastasin, että ei varmasti muuteta.” (Lasse)

”Jag tyckte det var en förskräckande tanke.” (Jouni)

”Mun mielestä se oli kauhistuttava ajatus sekin.” (Jouni)

s. 42

”Till Finland kom vi alltid som till en bakperiferi för att fira semester. Det syntes i kläder och bilar och nivån på affärer och godis och glass och bakelser och lekparkar och köpcenter. Att Finland var tydligt en version som kommer efter.” (Heli)

”Suomeen tuli aina vähän niin kuin takaperiferiaan lomailemaan. Se näkyy vaatteissa ja autoissa ja kauppojen tasoissa ja karkeissa ja jäätelöissä ja leivoksissa ja leikkipuistoissa ja kauppakeskuksissa ja sillä tavalla. Että Suomi oli niinku selvästi semmoinen perässä tuleva painos.” (Heli)

s. 43

”Men kontakterna försvann genast. Man hade ju inget internet då, telefonsamtal var otroligt dyra och jag visste inte adressen till någon.” (Jouni)

”Mutta ne kontaktit hävis silloin saman tien, eihän siellä ollut internetiä, ja puhelut oli järkyttävän kalliita, mä en tiennyt yhenkään osoitetta.” (Jouni)

s. 44

”Det var en chockreaktion, helt otroligt. Jag förstod liksom inte. Jag var mycket besviken på mina föräldrar att hur kan de riva mig från mina rötter. Jag tänkte inte då att ’rötter’, jag förstod inte sådana saker. Men när jag skulle ha velat hem och inte kunde komma dit, det kändes som ...” (Jouni)

”Se oli sellainen shokkireaktio, että aivan käsittämätön. Mää en niinku ymmärtänyt. Mä olin tosi pettynyt mun vanhempiin, että miten ne pystyy repimään mut juurilta. En mää silloin ajatellut niinku että juurilta, en mää semmoisia asioita ymmärtänyt. Mutta että kun mää olisin kotia halunnut, ja mää en sinne päässyt, niin se tuntu niinku...” (Jouni)

”Det var en vild känsla att egentligen inte höra hemma någonstans. Ingen skillnad i vilket land du bor, så skäller man ut en. Det är verkligen en vild känsla.” (Lasse)

”Se oli villi tunne, että ei oikeestaan kuulu mihinkään. Että ihan sama missä maassa asut, niin sitten haukutaan. On kyllä villi tunne.” (Lasse)

s. 45

”Jag trivdes bra i den svenska skolan. Det var inte [bara] sådan akademisk pluggläsning, fast också den fanns med vad jag tycker. Och vad jag minns hade lärarna en bra förmågan att motivera och uppmuntra. Det var på något sätt mer avspänt men ändå målinriktat arbete.” (Kimmo)

”Ruotsalainen koulu oli jotenkin, mä viihyin siellä hyvin. Se ei ollut sellaista akateemista pänttäämistä. Toki sitäkin oli mun mielestä. Ja opettajilla oli hyvä kyky, ainakin mitä mulla jäi mieleen, niin opettajilla oli hyvä kyky motivoida, kannustaa. Se oli jollain tavalla semmoista rennompaa, mutta silti semmoista tavoitteellista työskentelyä.” (Kimmo)

s. 46

”Jag kände mig dum. I Sverige hade jag känt mig dum när jag inte kunde svenska så bra. Det var en överraskning att hoppsan, jag kan inte finska så bra heller.” (Heli)

”Siinä tunsin itsensä niinku tyhmäksi, kun Ruotsissa oli tuntenut itsensä tyhmäksi, kun ei osannut ruotsia niin hyvin. Ja se oli yllätys, että hetkinen, mä en osaa tätä suomeakaan ihan hyvin.” (Heli)

s. 47

”Det var tortyr att hamna i svenska undervisningen där jag blev korrigerad som att vara dum när jag aldrig hade hört och inte kunde finlandssvenska. Läraren var strikt och sträng. Hon korrigerade mig som att vara dum och sade att här talar man finlandssvenska. Och jag visste ju inte ens vad finlandssvenska var.” (Heli)

”Se oli siis ihan kidutusta, että joutui sinne ruotsin opetukseen, jossa mua korjattiin ikään kuin virheinä, kun mä en ollut koskaan kuullut, enkä osannut niinku suomenruotsia. Se oli aika tiukka, ankaraotteinen se opettaja. Se korjas mua virheenä ja oli hirveen ankara ja sanoi, että täällä puhutaan suomenruotsia. Ja mähän en ees tiennyt mitä suomenruotsi on.” (Heli)

s. 48

”Men ändå var det inte så lätt för en sådan där tioåring att du blir riven från dina rötter.” (Jouni)

”Mut siltikin se tommoselle kymmenvuotiaalle ei ollut niin helppo paikka, että sut niin kuin revitään juuriltaan pois.” (Jouni)

s. 49

”Det är en konstig sak på vilket sätt människans sinne fungerar, att jag inte har någon minnesbild av hur vi har packat eller att jag kommit hit. Jag minns inte alls.” (Lasse)

”Se on jännä homma, millä tavalla se ihmisen mieli toimii, että mulla ei ole minkäänlaisia muistikuvia siitä, että me ollaan pakattu, tai sitten että olisin tänne saapunut.” (Lasse)

”Jag minns när vi for med bilen och jag vinkade genom bakfönstret och alla kompisarna var där på gården. Jag visste att det var slutligt nu.” (Lasse)

”Mä muistan sen että kun lähettiin autolla, ja vilkutin takaikkunasta, ja kaikki kaverit oli siellä pihalla. Tiesin että se oli nyt lopullista sitten.” (Lasse)

s. 50

”Och jag tycker om mig själv så som jag är just nu. Som mig själv. Om dessa saker inte hade hänt skulle jag inte vara den personen som jag är.” (Jouni)

”Ja mä tykkään siitä, mikä mä oon tällä hetkellä ite. Niinku itsenäni. Ja jos näitä asioita ei ois tapahtunut, mä en ois tämä henkilö.” (Jouni)

s. 51

”Egentligen skulle det vara intressant att veta att om vi inte hade flyttat (...) vad skulle jag ha studerat, vad skulle jag arbeta med och hurdant skulle mitt liv vara där. Och skulle familjelivet i Sverige vara trevligare och underbarare? ” (Heli)

”No oikeestaan olis ihan mielenkiintoista, jos tietäis että mitä ois jos me ei ois muutettu (...) että oon miettinyt että mitähän mä olisin mahtanut opiskella, ja mitähän mä tekisin työkseni ja minkähän laista mun elämä olis siellä. Ja olisko Ruotsissa perhe-elämä jotenkin kivempaa ja upeempaa?” (Heli)

s. 52

”Jag har inte beklagat mig över att vi flyttade till Finland men ibland har jag saknat det [Sverige], så livet kunde ha ordnat sig helt bra där med.” (Kimmo)

”En mä oo harmitellut sitä, että muutettiin Suomeen, mutta välillä kaivannut sitä, että ihan hyvin se olis voinut se elämä sielläkin järjestyä.” (Kimmo)

”Det är liksom ett naturligt val där: att börja jobba på fabriken, det är klart! Jag gissar att jag skulle arbeta på samma ställe som pojkarna. Jag gissar det. Nu har jag högskoleexamen. Jag tror inte att jag skulle ha det om vi hade stannat i Sverige.” (Lasse)

”Se on niinku luonnollinen valinta siellä. Mennään tehtaalle töihin ja sillä selvä. Veikkaan että olisin samassa paikassa töissä kuin pojatkin. Veikkaisin. Mulla on nyt korkeakoulututkinto. Epäilen että jos mä olisin jäänyt, niin ei olis, jos oisin jäänyt Ruottiin.” (Lasse)

s. 53

”Jag tror att det var ett bra beslut [att flytta till Finland]. Vi har många saker ganska bra här i Finland. Jag är nöjd med att vi flyttade” (Maria)

”Varmaan se oli oikea ratkaisu, että kyllä meillä on moni asia Suomessa aika hyvin. (...) Kyllä mä kuitenkin oon tyytyväinen, että me muutettiin.” (Maria)

s. 54

”Och det var bland annat en sak jag sa till min fru, när vår familj började växa, att vi väljer en plats där vi bor, och där bor vi sen också. Vi ska ingenstans därifrån. De [=barnen] kan flytta som vuxna vart de vill men som unga rivs de ingenstans.” (Jouni)

”Ja se on muun muassa yksi asia, mitä mää sanoin mun vaimolle, että kun meillä rupesi perhe kasvamaan, että me valitaan joku paikka, missä me asutaan, ja siellä me sitten taas asutaan. Me ei sieltä lähetä minnekään. Lähtekööt [lapset] aikuisina minne lähtee, mutta nuorina niitä ei revitä minnekään.” (Jouni)

s. 56

”Jag kan förstås lite [svenska] men det är inte flytande. Det förargar mig mycket att det förblev så svagt. Jag vet ju inte vad min språkförmåga var men jag tror att jag kunde det någorlunda.” (Maria)

”Kyllä mä tietysti osaan [ruotsia] jonkin verran, mutta ei se oo semmoista sujuvaa, mikä mua harmittaa kauheesti, että se jäi niin vajaaksi, että enhän mä tiiä sitä mun taitoa mikä mulla oli, mutta kyllä mä varmaan sitä jonkun verran osasin.” (Maria)

s. 58

”Jag har fem annorlunda år, som skulle vara mycket tråkigare utan denna erfarenhet.” (Heli)

”Mulla on niinku viis erilaista vuotta, jotka ois paljon tylsempiä ilman sitä kokemusta.” (Heli)

”Jag känner trygghet i mitt hem.” (Jouni)

”Mä tunnen turvaa niinku kotonani.” (Jouni)

s. 59

”Men sen kom jag inte hem, och i själva verket kom jag aldrig mer hem igen.” (Jouni)

”Mutta sitten mä en pääsytkään kotia, ja mä en päässyt itse asiassa ikinä kotia enää.”
(Jouni)

s. 60

”Ja, nu när jag tänker på det, jag har inte tänkt på det tidigare, men jag tänker på min familj som jag har vuxit i. Där hoppar man i det okända, ger sig i väg och far. Och den här saken slutar, så är det ok. Vi sätter en punkt där och den nya saken är där. Kanske är det sådant.”
(Maria)

”Niin, nyt kun mä mietin, mä en oo aiemmin miettinyt, mutta mä mietin varmaan sitä perhettä, mistä mä oon lähtenyt, tavallaan hypätään niinku tuntemattomaan ja lähetään ja mennään. Ja tää homma päättyy, niin ok. Laitetaan piste tuohon, ja uus homma on tuolla. Varmaan se on niinku semmoista.” (Maria)

”Det var viktigt för mig att åka dit och få tag i mitt eget livs rötter och bakgrund.” (Heli)

”Mulle oli tärkeetä mennä sinne, ja saada kiinni vähän niinku omasta elämänjuuresta ja taustasta.” (Heli)